

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΚΑΤΑΓΡΑΦΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΥΛΗ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ**

ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΣ: ΑΡΩΝΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ: ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ ΜΑΡΙΑ

ΠΑΤΡΑ – 2021

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η πολιτιστική κληρονομιά κάθε τόπου, αποτελείται από την άυλη και την υλική κληρονομιά. Έχει πολύ σημαντικό ρόλο και η σημασία της έχει αναγνωριστεί διεθνώς. Πρόκειται για την καταγραφή της ιστορικής πορείας που έχει ο κάθε τόπος μακροχρόνια και μεταβιβάζεται από το παρελθόν στο μέλλον. Οι οργανισμοί UNESCO και ICOMOS έχουν ενεργό ρόλο σε ότι αφορά στην πολιτιστική κληρονομιά και έχουν υπογράψει σημαντικές συμβάσεις σε διεθνές επίπεδο, βάσει των οποίων προσδιορίζεται και προστατεύεται. Η υλική κληρονομιά αποτελείται από την κινητή και την ακίνητη κληρονομιά, δηλαδή τα μουσεία, τις βιβλιοθήκες, τα μνημεία, τους αρχαιολογικούς χώρους, και η άυλη κληρονομιά αποτελείται από παραδόσεις και εκφράσεις. Απαραίτητη κρίνεται η ανάγκη για διαφύλαξη και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, με καθοριστικό ρόλο να έχουν η πολιτεία και η κοινότητα του εκάστοτε τόπου, ώστε η κληρονομιά να μεταδίδεται στις επόμενες γενιές.

Η παρούσα εργασία έχει θέμα την καταγραφή της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της Πάτρας. Σκοπός μας είναι να εντοπίσουμε και να αναπτύξουμε την άυλη πολιτιστική κληρονομιά που διαθέτει η τρίτη μεγαλύτερη πόλη της Ελλάδας. Στόχος μας είναι να μελετήσουμε τον τρόπο με τον οποίο έχει διατηρηθεί και μεταδοθεί μέσα στο πέρασμα των χρόνων, να παραθέσουμε τις στρατηγικές της τοπικής κοινότητας, που αποτελούν μια προσφορά στα πολιτιστικά δρώμενα, προκειμένου να μπορέσει να κρατήσει ζωντανή αυτήν την άυλη κληρονομιά και πως μπορεί να συνδυαστεί με την εναλλακτική μορφή του πολιτιστικού τουρισμού.

Λέξεις – κλειδιά: άυλη πολιτιστική κληρονομιά, Πάτρα, πολιτιστικός τουρισμός

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ-ΠΡΟΛΟΓΟΣ	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ	6
1. 1 ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ UNESCO ΚΑΙ ICOMOS	6
1.1.1 UNESCO	6
1.1.2 ICOMOS.....	8
1.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ	11
1.2.1 ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ	12
1.2.2 ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΕ ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	15
1.3 ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ	18
1.4 ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ.....	20
1.5 ΑΥΛΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ	21
1.5.1 ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΥΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ.....	21
1.5.2 ΑΥΛΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	27
2.1 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	29
2.2 ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΠΑΤΡΑ ΚΑΙ Η ΑΥΛΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ.....	35
3.1 Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ	35
3.2 Η ΑΥΛΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ.....	40
3.2.1 ΘΕΑΤΡΟ ΣΚΙΩΝ (ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ)	40
3.2.2 ΠΑΤΡΙΝΟ ΚΑΡΝΑΒΑΛΙ	43
3.2.3 ΤΕΝΤΟΥΡΑ	46
3.2.4 ΜΑΥΡΟΔΑΦΝΗ.....	47
3.2.5 ΛΟΥΚΟΥΜΙΑ	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....	51
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ	56

ΕΙΣΑΓΩΓΗ-ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τα τελευταία 50 χρόνια από την έγκριση του χάρτη της Βενετίας το 1964, υπήρξαν πολυάριθμες οδηγίες διατήρησης με τη μορφή χαρτών, συστάσεων, αρχών και συστάσεις που, μεταξύ άλλων, έχουν καθορίσει προσεκτικά το πεδίο εφαρμογής της κληρονομιάς και τους ευρύτερους ορισμούς της. Το πεδίο έχει διευρυνθεί σημαντικά μέσα στον 20^ο αιώνα, ώστε να συμπεριλαμβάνει εκτός από την υλική κληρονομιά και την άυλη αλλά και το περιβάλλον. Ακόμη κι αν είναι προνόμιο της κάθε χώρας να διατυπώνει τη δική της ορολογία και ερμηνεία για την κληρονομιά, ορισμένους κοινούς όρους και ορολογίες θα πρέπει να τις ακολουθήσουν όλοι. Για το λόγο αυτό, προτάθηκε από τους οργανισμούς UNESCO και ICOMOS να ηγηθούν στις συζητήσεις που αφορούν στους κοινούς όρους, στο πεδίο εφαρμογής και στην ορολογία και οι διεθνές χώρες να τις υιοθετούν σε εθνικό επίπεδο.

Η παρούσα εργασία εστιάζει στην άυλη κληρονομιά και έχει θέμα «Καταγραφή της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της Πάτρας». Η Πάτρα αποτελεί την τρίτη μεγαλύτερη πόλη της Ελλάδας και αποτελεί πόλο έλξης τόσο για τους Έλληνες όσο και για τους ξένους. Είναι πολύ σημαντικό οι επισκέπτες να γνωρίζουν την ιστορία της Πάτρας και την πολιτιστική κληρονομιά που διαθέτει. Μέσα από την πολιτιστική της ταυτότητα, η Πάτρα θα μπορέσει να αποκτήσει ακόμη περισσότερους επισκέπτες, κυρίως όσους επιθυμούν μια εναλλακτική μορφή τουρισμού, και να γνωρίσουν όλα τα αγαθά που χαρακτηρίζουν όχι μόνο την υλική αλλά και την άυλη κληρονομιά της. Για όλους αυτούς τους λόγους επιλέχθηκε αυτό το θέμα εργασίας για την πτυχιακή μου εργασία.

Η δομή της εργασίας αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο, γίνεται αναφορά στον προσδιορισμό της πολιτιστικής κληρονομιάς. Παρουσιάζονται οι διεθνείς οργανισμοί UNESCO και ICOMOS, πότε ιδρύθηκαν, ποιος είναι ο σκοπός τους και ποια τα επιτεύγματά τους σε ότι αφορά στην πολιτιστική κληρονομιά. Γίνεται ιστορική αναδρομή της πολιτιστικής κληρονομιάς και αναφορά στην ερμηνεία της σε διεθνές, εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Προσδιορίζεται η έννοια και το πεδίο της και αναφέρεται η σημασία της προστασίας και διαφύλαξής της, δηλαδή οι ενέργειες που πρέπει να πραγματοποιούνται προκειμένου να συνεχίσει η κληρονομιά να μεταδίδεται από γενιά σε γενιά. Στην τελευταία ενότητα του κεφαλαίου γίνεται αναφορά στην άυλη

πολιτιστική κληρονομιά και παρουσιάζεται μια συνοπτική ιστορική αναδρομή για την έννοια.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, παρουσιάζεται η πολιτιστική κληρονομιά και ο τουρισμός. Αναλύεται ο τρόπος με τον οποίο συνδέεται η κληρονομιά ενός τόπου με τον εναλλακτικό τουρισμό και συγκεκριμένα με τον πολιτιστικό τουρισμό. Επίσης, παρατίθενται στρατηγικές που πρέπει να πραγματοποιηθούν τόσο από την πλευρά του κράτους όσο και από την πλευρά της τοπικής κοινότητας, προκειμένου να προωθηθεί και να αναδειχθεί το πλεονέκτημα της πολιτιστικής ταυτότητας που υπάρχει σε κάθε τόπο και να αναπτυχθεί ο πολιτιστικός τουρισμός, ο οποίος μόνο οφέλη έχει να επιφέρει.

Στο τρίτο κεφάλαιο, παρουσιάζεται η πόλη της Πάτρας και η άυλη πολιτιστική κληρονομιά που διαθέτει. Αρχικά γίνεται μια ιστορική αναδρομή για την πόλη της Πάτρας, πως και πότε ιδρύθηκε και η ιστορία που έχει καταγράψει μέσα στα βάθη των αιώνων. Στη συνέχεια αναλύεται η άυλη πολιτιστική κληρονομιά που διαθέτει και η μοναδική πολιτιστική της ταυτότητα. Συγκεκριμένα, το θέατρο σκιών, το καρναβάλι, η τεντούρα, η μαυροδάφνη και τα λουκούμια, είναι στοιχεία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της Πάτρας, τα οποία έχουν διαφυλαχθεί μέσα στα χρόνια και έχουν μεταβιβαστεί από γενιά σε γενιά.

Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο, καταγράφουμε τα συμπεράσματα από την πτυχιακή εργασία. Αναφέρουμε συγκεντρωτικά τα στοιχεία τα οποία προέκυψαν μέσα από τη μελέτη για την πολιτιστική κληρονομιά και συγκεκριμένα για την άυλη που διαθέτει η Πάτρα. Κλείνοντας, παραθέτουμε κάποια ενδιαφέροντα σημεία προς συζήτηση, τα οποία αφορούν στους τρόπους μέσα από τους οποίους η τοπική κοινωνία της Πάτρας υποστηρίζει την παράδοση και την κληρονομιά της, καθώς αποτελούν σημαντική προσφορά στα πολιτιστικά δρώμενα και συμβάλλουν στο να διατηρείται η άυλη πολιτιστική κληρονομιά της πόλης ζωντανή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

1. 1 ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ UNESCO ΚΑΙ ICOMOS

1.1.1 UNESCO

Η UNESCO με ημερομηνία ίδρυσης τις 16 Νοεμβρίου το 1945 και με έδρα το Παρίσι, αποτελεί μια αντιπροσωπεία του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) που είναι εξειδικευμένη σε θέματα πολιτισμού, εκπαίδευσης και επιστήμης. Η ακριβής ονομασία της UNESCO στα αγγλικά είναι United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization και στα Ελληνικά είναι ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών για την Επιστήμη, την Εκπαίδευση και τον Πολιτισμό. Από το 1945 η UNESCO, προσφέρει σε όλον τον πλανήτη τις εξειδικευμένες υπηρεσίες της επάνω σε αυτούς τους τομείς (<https://unesco.gr>). Η UNESCO δημιουργήθηκε για να χτίσει μια παγκόσμια ειρήνη που θα είναι μόνιμη και θα έχει θεμελιωθεί επάνω στην ηθική αλλά και την πνευματική αλληλεγγύη που πρέπει να υπάρχει στην ανθρωπότητα. Στοχεύει να προωθήσει έναν πολιτισμό ο οποίος θα οδηγεί στην ανθρώπινη ανάπτυξη, στην αειφόρο ανάπτυξη, στην αλληλεγγύη που να εστιάζει στο να παρέχεται σε όλους η παιδεία. Θέλει -μεταξύ άλλων- να προωθήσει μέσα από επιστημονικά προγράμματα διεθνούς επιπέδου την έρευνα του περιβάλλοντος, στοχεύει στην προστασία και στη διεύρυνση της φυσικής κληρονομιάς παγκοσμίως και θέλει να προωθήσει την ελευθερία του τύπου, την ελεύθερη ροή της πληροφόρησης και να ενισχύσει τις δυνατότητες για να υπάρχει επικοινωνία ανάμεσα στις αναπτυσσόμενες χώρες.

Η UNESCO έχει ως σκοπό με την προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των εθνών, με την εκπαίδευση, τις φυσικές και τις κοινωνικές επιστήμες και με τον πολιτισμό, να συμβάλει στην ασφάλεια και στην ειρήνη, με απώτερο στόχο να προαχθεί ο οικουμενικός σεβασμός για τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δικαιοσύνη, τις θεμελιώδεις ελευθερίες και την έννομη τάξη, πράγματα τα οποία βεβαιώνονται χωρίς διακρίσεις φύλου, φυλής, θρησκείας, γλώσσας για τους λαούς όλου του κόσμου, από τον καταστατικό χάρτη του ΟΗΕ (<http://unescopeace.gr>, 2009). Στην ουσία, όλοι αυτοί οι τομείς, αποτελούν τα μέσα για να κατορθώσει η UNESCO να προσφέρει τις υπηρεσίες της στις αξίες που αφορούν στο σύνολο της ανθρωπότητας με στόχο την ευημερία των ανθρώπων σε έναν κόσμο που να επικρατεί η ειρήνη (<https://unesco.gr>).

Η UNESCO λειτουργεί σαν ένα εργαστήριο από ιδέες που θέτει τα πρότυπα προκειμένου να επιτευχθούν οικουμενικές συμφωνίες σε ζητήματα ηθικής που προκύπτουν (<http://unescopeace.gr>, 2009). Πρέπει να γίνει πλήρως κατανοητή τόσο η προέλευση των δραματικών αλλαγών που πραγματοποιούνται στις μέρες μας όσο και οι συνέπειες που επιφέρουν σε συνάρτηση με την επιστήμη, την εκπαίδευση, την επικοινωνία και τον πολιτισμό. Καθοριστικός ρόλος της UNESCO, είναι να προβλέπει τα προβλήματα μιας κοινωνίας, να τα εντοπίζει και να χαράσσει μια στρατηγική και μια πολιτική προκειμένου να τα επιλύσει βασιζόμενη πάντα στην υπεράσπιση των ηθικών αξιών (<https://unesconvr.gr>). Μια δεύτερη λειτουργία της UNESCO, είναι ως κέντρο διευθέτησης ζητημάτων που αφορούν στη διάδοση εξειδικευμένων πληροφοριών και γνώσεων (<http://unescopeace.gr>, 2009). Κάνει χρήση γραπτών κειμένων, ηλεκτρονικών μέσων, προχωρά στην έκδοση δελτίων κάθε έτος, περιοδικών, βιβλίων και παρουσιάζει ανά δύο έτη εκθέσεις παγκοσμίως, που σχετίζονται με την κατάσταση που επικρατεί στους τομείς που έχουμε προαναφέρει (<https://unesconvr.gr>). Ο ρόλος της είναι ρυθμιστικός, προκειμένου επιτευχθεί η προώθηση σε συνεργασία διεθνώς και να θέσει πρότυπα σύναψης για διεθνείς συμφωνίες επάνω σε θέματα που ανακύπτουν στη σύγχρονη κοινωνία (<https://unesconvr.gr>).

Παράλληλα, η UNESCO βοηθά στην αύξηση των κρατών μελών της θεσμικής δυναμικότητας όπως και της ανθρώπινης που έχουν σε πεδία που διαφέρουν. Πιο συγκεκριμένα, προωθεί τη συνεργασία σε διεθνές επίπεδο ανάμεσα σε 193 κράτη μέλη και τα έξι μέλη με τα οποία συνεργάζεται στον τομέα της επιστήμης, της εκπαίδευσης, του πολιτισμού και της επικοινωνίας (<http://unescopeace.gr>, 2009). Επιπλέον, λειτουργεί και ως διαμορφωτής προτύπων, καθώς όταν οι χώρες κατορθώνουν να συμφωνήσουν επάνω σε έναν κοινό άξονα υπερβαίνοντας τις διαφορές που έχουν σε πολιτισμικό επίπεδο, επιτυγχάνουν τη σύνταξη επίσημων κειμένων δεσμευτικού χαρακτήρα, όπως είναι συμφωνίες, ή μη δεσμευτικού, όπως είναι οι δηλώσεις. Η UNESCO συμμετέχει σε αυτήν την προσπάθεια, μέσα από την προσπάθειά της να λειτουργεί όχι μόνο ως οργανισμός ο οποίος διαμορφώνει πρότυπα αλλά και ως ένα φόρουμ για ιδέες που να είναι κεντρικό, προκειμένου να συντονίζει τα ηθικά ζητήματα, να ενθαρρύνει την αμοιβαία κατανόηση και την ανταλλαγή ιδεών και να επιδιώκει να δημιουργηθούν παγκόσμιες συμφωνίες όταν είναι δυνατόν (<https://unesconvr.gr>).

Τα βασικά όργανα της UNESCO είναι η γενική συνέλευση, ο γενικός διευθυντής, η γραμματεία, οι εθνικές επιτροπές και το εκτελεστικό συμβούλιο. Η γενική συνέλευση,

αποτελεί το κύριο όργανο για τη λήψη αποφάσεων, συγκαλείται κάθε διετία όπου καθορίζονται οι βασικές γραμμές και η πολιτική που θα ακολουθήσει ο οργανισμός και σύμφωνα με τις προτάσεις του εκτελεστικού συμβουλίου διορίζεται κάθε τέσσερα χρόνια ο γενικός διευθυντής, ο οποίος αποτελεί την κεφαλή εκτελέσεων της UNESCO. Μέλη της γραμματείας είναι ο γενικός διευθυντής και το προσωπικό. Τα μέλη της είναι περίπου 2100 από 170 χώρες και υπάρχουν περισσότερα από 700 μέλη του προσωπικού που εργάζονται σε γραφεία της UNESCO ανά τον κόσμο. Συνεχίζοντας με τις εθνικές επιτροπές της UNESCO, πρόκειται για όργανα που συνεργάζονται σε εθνικό επίπεδο και ιδρύονται από κράτη μέλη που έχουν ως σκοπό να διασυνδεθούν τόσο τα κυβερνητικά όσο και τα μη κυβερνητικά όργανα με το έργο της UNESCO. Τέλος, το εκτελεστικό συμβούλιο με 58 κράτη μέλη, έχει την ευθύνη να διασφαλιστεί η εκτέλεση του προγράμματος που έχει υιοθετηθεί από τη γενική συνέλευση. Το εκτελεστικό συμβούλιο συγκαλείται μέσα σε έναν χρόνο από δύο φορές και εξετάζει το πρόγραμμα της οργάνωσης, καθώς και τον προϋπολογισμό της (<http://unescopeace.gr>, 2009).

Από τον Οκτώβριο του 2007, η UNESCO εργάζεται για να καταφέρει τη δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών που απαιτεί ένας πραγματικός διάλογος ο οποίος θα βασίζεται στο να σέβεται τις κοινές αξίες και την αξιοπρέπεια του κάθε πολιτισμού και της κάθε κουλτούρας. Αυτός ο ρόλος του οργανισμού είναι πολύ σημαντικός, κυρίως για να αντιμετωπιστεί η τρομοκρατία που συνιστά επίθεση ενάντια στο σύνολο της ανθρωπότητας. Στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος του οργανισμού UNESCO βρίσκονται οι αξίες για την τήρηση των δικαιωμάτων των ανθρώπων, για να υπάρχει αμοιβαίος σεβασμός και για να καταπολεμηθεί η φτώχεια, αξίες απαραίτητες στον κόσμο που ζούμε όπου είναι επείγουσα η ανάγκη για ένα παγκόσμιο όραμα αειφόρου ανάπτυξης και για αυτό αποτελούν τον κύριο άξονα για κάθε αποστολή και δραστηριότητα που πραγματοποιεί (<https://unesconp.gr>).

1.1.2 ICOMOS

Το ICOMOS είναι ένας έγκυρος διεθνής επαγγελματικός οργανισμός, μη κυβερνητικός. Η ακριβής ονομασία της ICOMOS στα αγγλικά είναι International Council On Monuments and Sites και στα Ελληνικά το Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών. Σκοπός της ICOMOS είναι να προωθήσει τη θεωρία για τη μεθοδολογία,

για την τεχνολογία και για την ενημέρωση σχετικά με το να προστατεύονται τα ιστορικά μνημεία και οι τοποθεσίες των χωρών του κόσμου αλλά και να αναδεικνύονται (Κοντογιάννη, 2004).

Το 1964 στη Βενετία πραγματοποιήθηκε το ιστορικό Β΄ Διεθνές Συνέδριο Αρχιτεκτόνων και Τεχνικών Προστασίας. Σε αυτό το συνέδριο καταρτίστηκε ο «χάρτης της Βενετίας», δηλαδή το θεμελιώδες διεθνές κείμενο αρχών για επεμβάσεις στα ιστορικά μνημεία το οποίο ψηφίστηκε από τους εκπροσώπους του οργανισμού της UNESCO, από τους εκπροσώπους του Διεθνούς Κέντρου για τη Συντήρηση και Αναστήλωση Ιστορικών Μνημείων και από τους εκπροσώπους των 16 χωρών και της Ελλάδας (Κοντογιάννη, 2004). Ένα χρόνο μετά από το χάρτη της Βενετίας, το 1965, με απόφαση αυτού του συνεδρίου ιδρύθηκε το ICOMOS στη Βαρσοβία. Η ίδρυση του ICOMOS ήταν αναπόφευκτη έπειτα από τα κατεστραμμένα αποτελέσματα που προκλήθηκαν από το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο και έπειτα από την ανάγκη που δημιουργήθηκε να υπάρξει προστασία σε διεθνές επίπεδο στα ιστορικά, στα αρχαιολογικά και στα αρχιτεκτονικά μνημεία. Στα πλαίσια της Σύμβασης Παγκόσμιας Κληρονομιάς ιδρύθηκε η επιτροπή αυτής και υιοθέτησε όλα τα μέλη της UNESCO. Το ICOMOS αποτέλεσε το συμβουλευτικό όργανο της επιτροπής, επομένως έγινε πολύ σύντομα και προνομιακός εταίρος της UNESCO. Σήμερα, το ICOMOS είναι ο επίσημος τεχνικός σύμβουλος της UNESCO («Αρχαιολογία και Τέχνες», 2015).

Σήμερα, μετά από πενήντα πέντε χρόνια από την ίδρυσή του, το ICOMOS αποτελεί τον πιο σημαντικό διεθνή Οργανισμό που δραστηριοποιείται στην πολιτιστική κληρονομιά και διαθέτει χιλιάδες επιστήμονες διαφόρων κλάδων που είναι ειδικοί και μέσα από τη συμμετοχή τους σε εθνικές και διεθνείς επιστημονικές επιτροπές, συμβάλλουν στο να προωθηθούν τα καταστατικά των στόχων του. Η συμβολή του ICOMOS είναι καθοριστική στο να θωρακιστεί η παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά, καθώς έχει διατυπώσει και έχει επεξεργαστεί αρχές σχετικές με το να προστατεύονται τα μνημεία, έχει ευαισθητοποιήσει την κοινότητα παγκοσμίως, έχει αποσπάσει μνημεία από το στενό εθνικό περιβάλλον τους και τα έχει αναγάγει σε Παγκόσμια Κληρονομιά («Αρχαιολογία και Τέχνες», 2015).

Το ICOMOS δραστηριοποιείται και στις πέντε ηπείρους, σε 104 χώρες. Είναι ο τεχνικός σύμβουλος όσον αφορά σε θέματα τα οποία σχετίζονται με το να προστατεύεται η πολιτιστική κληρονομιά, επομένως εξετάζει τις προτάσεις από τις

χώρες – μέλη της UNESCO για να εγγραφούν στον κατάλογο με την παγκόσμια φυσική και πολιτιστική κληρονομιά και μελετά με 21 διεθνείς ειδικές επιστημονικές επιτροπές θέματα τα οποία είναι εξειδικευμένα, όπως η παραδοσιακή αρχιτεκτονική ή η προστασία ιστορικών οικισμών και πόλεων. Έδρα του ICOMOS είναι το Παρίσι. Το συγκροτούν το διεθνές γραφείο, η διεθνής εκτελεστική επιτροπή και η διεθνής συμβουλευτική επιτροπή και η διεθνής διοίκησή του εκλέγεται ανά τρία έτη (Κοντογιάννη, 2004).

Το 1972 ιδρύθηκε το ελληνικό τμήμα του ICOMOS, ξεκίνησε ως επιστημονική επιτροπή του τεχνικού επιμελητηρίου της Ελλάδας (ΤΕΕ) και συνεχίζει να δρα ανεξάρτητα και με αναγνώριση από το επιστημονικό σωματείο (Κοντογιάννη, 2004). Το 1998 απέκτησε τη μόνιμη έδρα του στην Αθήνα και σήμερα αποτελείται από 200 μέλη περίπου, με διοίκηση από ένα διοικητικό συμβούλιο 18 μελών το οποίο εκλέγεται ανά τρία έτη (www.icomoshellenic.gr). Σχετικά με τη διάσωση και την προστασία των αγαθών του πολιτισμού, το ICOMOS έχει αναπτύξει έντονη δραστηριότητα. Προκειμένου να προωθήσει τους στόχους του, το ICOMOS της Ελλάδας συντάσσει τις προτάσεις του που είναι σχετικές με θέματα που αφορούν να προστατεύονται τα μνημεία, για τις δραστηριότητές και για τις ειδήσεις που σχετίζονται με όλα αυτά και τα εκδίδει σε 3 με 4 τεύχη το χρόνο με ένα ενημερωτικό δελτίο (Κοντογιάννη, 2004).

Το 1999, το ελληνικό ICOMOS που συνεργάστηκε με το τούρκικο ICOMOS για τη διάσωση των μνημείων που κινδυνεύουν σε αυτές τις δύο χώρες, βραβεύτηκε για τη συνεισφορά του στην ελληνοτουρκική προσέγγιση με το βραβείο Αμπντί Ιπεκτσι. Το 2000 τον Απρίλιο, βραβεύτηκε για την προσφορά του στη διάσωση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, από τους δημοσιογράφους της EPA και μέσα στα επόμενα πέντε χρόνια απέκτησε στην Αθήνα τη μόνιμη έδρα του, σε ένα νεοκλασικό σπίτι που αναστηλώθηκε και ακολούθησαν και λειτουργίες σε μόνιμους χώρους και σε περιοδικές εκθέσεις (Κοντογιάννη, 2004). Το 2015, η συμπλήρωση των 5^ο ετών ίδρυσης του ICOMOS ήταν συμβολική αλλά και ουσιαστική για την ιστορία του, καθώς καλέστηκε να αξιολογήσει τις ριζικές αλλαγές που είχαν πραγματοποιηθεί σε κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό και γεωμορφολογικό επίπεδο, να κατανοήσει με ορθότητα το απόθεμα πολιτιστικής κληρονομιάς του πλανήτη και να το διαχειριστεί. Προκειμένου η ICOMOS να δημιουργήσει και να εκτελέσει το στρατηγικό της σχεδιασμό και να εφαρμόσει την πολιτική της για την πολιτιστική κληρονομιά, απαιτείται να συνδράμουν τόσο τα μέλη

όσο και οι εταίροι που μετέχουν και συνεπικουρούν στο έργο του οργανισμού («Αρχαιολογία και Τέχνες», 2015).

Το Ελληνικό Τμήμα του ICOMOS δηλώνει την παρουσία του με έντονο τρόπο, καθώς συμβάλει στη διάσωση των πολιτιστικών αγαθών και στην προστασία τους στην Ελλάδα αλλά και διεθνώς. Η δραστηριοποίηση του ICOMOS σε διεθνές επίπεδο είναι στο χώρο της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και στη λεκάνη της Μεσογείου και προωθεί τις συνεργασίες του. Στη διάσωση των Βαλκανικών μνημείων τα οποία κινδυνεύουν από φυσικά φαινόμενα και από πολέμους, έχει δώσει ιδιαίτερη έμφαση. Η διαδικτυακή σελίδα του ελληνικού τμήματος ICOMOS είναι www.icomoshellenic.gr και του διεθνούς ICOMOS είναι www.international.icomos.org. Οι φορείς με τους οποίους συνεργάζεται το ICOMOS είναι το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, ο Σύλλογος Ελλήνων Αρχαιολόγων, η Διεθνής Επιστημονική Επιτροπή που αφορά στη διατήρηση της βιομηχανικής κληρονομιάς, το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων. Ο Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανώτατων Σχολών, το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, η Ελληνική εθνική Επιτροπή για την UNESCO, το MONUMENTA που αφορά στην προστασία της φυσικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Ελλάδας και της Κύπρου, ο Οκτώηχος, ο Σύλλογος Οικολόγων Ύδρας, ο Σύλλογος για την αναβίωση των Νεμέων Αγώνων, η Ελληνική Ομοσπονδία Παγκρατίου Αθλήματος και η Ελληνική Ομοσπονδία Φιλάθλων Πάλης (www.icomoshellenic.gr).

1.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Στην προηγούμενη ενότητα, παρουσιάσαμε τους δυο διεθνείς οργανισμούς, UNESCO και ICOMOS, οι οποίοι έχουν ως στόχο να προστατεύσουν τα ιστορικά μνημεία, τις τοποθεσίες και γενικότερα όλα όσο αφορούν στην πολιτιστική κληρονομιά παγκοσμίως. Η έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς έχει απασχολήσει πολύ ως προς τον καθορισμό του ορισμού της και του πεδίου της.

Ξεκινώντας από το 1964 με το γνωστό «χάρτη της Βενετίας», χρησιμοποιήθηκε ο όρος «ιστορικό μνημείο» και ερμηνεύτηκε με δύο τρόπους. Από την πλευρά του ICOMOS το 1965 ερμηνεύτηκε ως μνημείο και ως τοποθεσία και από τη μεριά της UNESCO το 1968 ως πολιτιστική κληρονομιά, προκειμένου να συμπεριλάβει την κινητή αλλά και

την ακίνητη κληρονομιά. Το 1972 με τη Σύμβαση Παγκόσμιας Κληρονομιάς, συμφιλιώθηκαν οι διαφορετικές ορολογίες μεταξύ ICOMOS και UNESCO. Σε εθνικό αλλά και περιφερειακό επίπεδο, διευρύνθηκε το πεδίο της κληρονομιάς προκειμένου να συμπεριλαμβάνει κήπους, τοπίο και περιβάλλον. Σε Ευρώπη, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία, Καναδά και Κίνα, το πεδίο της κληρονομιάς ορίστηκε και ερμηνεύτηκε πολύ διαφορετικά. Σε γενικό πλαίσιο, έχει συμφωνηθεί διεθνώς το πεδίο της κληρονομιάς να συμπεριλαμβάνει τόσο τα απτά όσο και τα άυλα στοιχεία, όμως για την πιο λεπτομερή ορολογία της κληρονομιάς δεν υπάρχει μια ομοιομορφία μεταξύ των χωρών, καθώς δεν έχει εκσυγχρονιστεί ούτε τυποποιηθεί (Ahmad, 2006).

Στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, ένα πολύ σημαντικό επίτευγμα σε διεθνές επίπεδο, ήταν η ανάπτυξη των αρχών διατήρησης που δημοσιεύτηκαν ως δηλώσεις, εκπονήθηκαν και υιοθετήθηκαν από διεθνείς οργανισμούς, όπως είναι η UNESCO και το ICOMOS που προαναφέραμε, με κύριο στόχο να προστατευτεί η πολιτιστική κληρονομιά, δηλαδή τα ιστορικά μνημεία, τα κτίρια, οι τοποθεσίες και οι πόλεις, όπως θα δούμε αναλυτικά στη συνέχεια, (Ahmad, 2006).

1.2.1 ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΕ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ

Μια από τις κύριες ανησυχίες των αρχών διατήρησης, ήταν να καθοριστεί το πεδίο της κληρονομιάς και των κοινών ορισμών. Από το χάρτη της Βενετίας το 1964, το πεδίο της κληρονομιάς έχει επεκταθεί από τη φυσική κληρονομιά και στη μη φυσική κληρονομιά, όπου τελευταία συμπεριλήφθηκαν και οι άυλες αξίες. Οι οργανισμοί UNESCO και ICOMOS, ήταν από το 1965 στην πρώτη γραμμή προκειμένου να καθοριστεί μια κοινή ορολογία και ένα κοινό πεδίο για την κληρονομιά, και κατά τη διάρκεια της συνταγματικής συνέλευσης του ICOMOS επαναπροσδιορίστηκε το πεδίο της κληρονομιάς. Στη συνέχεια, η κληρονομιά ορίστηκε ως τα μνημεία και οι τοποθεσίες. Με τον όρο μνημεία, περιλαμβάνονται όλα τα ακίνητα που έχουν αρχαιολογικό, αρχιτεκτονικό, ιστορικό ή εθνογραφικό ενδιαφέρον. Με τον όρο τοποθεσία, προσδιορίζεται μια ομάδα φυσικών ή τεχνικών στοιχείων, ή συνδυασμός των δύο, τα οποία είναι προς το δημόσιο συμφέρον να διατηρηθούν (Ahmad, 2006).

Το 1968 στο Παρίσι, κατά τη 15^η σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης, ο οργανισμός της UNESCO ενέκρινε τη σύσταση που σχετίζεται με τη διατήρηση του κινδύνου της

πολιτιστικής κληρονομιάς από τα δημόσια και τα ιδιωτικά έργα, η οποία επιδίωξε επίσης να καθοριστεί το πεδίο της κληρονομιάς. Ο ορισμός της κληρονομιάς ως μνημεία και τοποθεσία που είχε καθιερωθεί το 1965, όπως προαναφέραμε, δε λήφθηκε υπόψη από τη Γενική Συνέλευση στο σύνολό της, αντιθέτως ο όρος επαναπροσδιορίστηκε και το 1968 η πολιτιστική κληρονομιά ορίστηκε ως κινητή και ακίνητη. Η κινητή πολιτιστική κληρονομιά αναφέρεται ως συλλογές μουσείων και η ακίνητη πολιτιστική κληρονομιά αναφέρεται ως αρχιτεκτονική κληρονομιά. Η τελευταία, ορίστηκε να περιλαμβάνει εκτός από τους ιστορικούς χώρους και τα χαρακτηριστικά τους, αναγνωρίστηκε και η ανάγκη να συμπεριληφθούν δομές παραδοσιακών ομάδων και ιστορικές περιοχές σε αστικές και σε αγροτικές περιοχές. Πιο συγκεκριμένα, αρχαιολογικοί, επιστημονικοί ή ιστορικοί χώροι, δομές, άλλα χαρακτηριστικά επιστημονικής, ιστορικής, αρχιτεκτονικής ή καλλιτεχνικής αξίας, θρησκευτικής ή κοσμικής, συμπεριλαμβανομένων ομάδων παραδοσιακών δομών, ιστορικών συνοικιών σε αστικές ή αγροτικές κατοικημένες περιοχές και εθνολογικές δομές από προηγούμενες μορφές, υπάρχουν σε έγκυρη μορφή. Ακόμη, ακίνητα ερείπια που υπάρχουν πάνω στη γη ή και αρχαιολογικά και ιστορικά ερείπια που βρίσκονται μέσα στη γη. Ο καθορισμός μίας τέτοιας κληρονομιάς, συμπεριλαμβάνεται στον όρο της πολιτιστικής κληρονομιάς (Ahmad, 2006).

Στα τέλη του 1960, λοιπόν, το πεδίο της κληρονομιάς όπως ορίστηκε από το Χάρτη της Βενετίας το 1964 ως ιστορικά μνημεία, ερμηνεύτηκε με διαφορετικό τρόπο από τους οργανισμούς UNESCO και ICOMOS. Οι δύο οργανισμοί, συμφώνησαν αρχικά πως η κληρονομιά δεν πρέπει να περιορίζεται σε ιστορικά μνημεία και σε κτίρια και πως θα πρέπει να γίνει μια επέκταση ώστε να συμπεριλαμβάνει ομάδες κτιρίων και ιστορικές συνοικίες. Παρ' όλα αυτά, η ορολογία που χρησιμοποιήθηκε διέφερε. Η UNESCO όρισε την κληρονομιά ως την πολιτιστική ιδιοκτησία ενώ το ICOMOS την όρισε ως μνημεία και τοποθεσίες (Ahmad, 2006).

Το 1972, αυτός ο διαφορετικός ορισμός και το πεδίο της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, συμφιλιώθηκε στη Σύμβαση της UNESCO σχετικά με την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και της φυσικής κληρονομιάς, γνωστή ως η Σύμβαση της Παγκόσμιας Κληρονομιάς του 1972. Η Σύμβαση της UNESCO, θεώρησε την πολιτιστική κληρονομιά ως φυσική κληρονομιά και ο προηγούμενος ορισμός της UNESCO για την κινητή και ακίνητη πολιτιστική ιδιοκτησία απορρίφθηκε. Ο ορισμός για τα μνημεία και τις τοποθεσίες που ανέφερε το ICOMOS όπως εγκρίθηκε το 1965, επαναδιατυπώθηκε

και προστέθηκε η κατηγορία των ομάδων κτιρίων. Αυτή η προσθήκη, θεωρήθηκε ως μια σαφής κίνηση, για να διασφαλιστεί ότι οι ομάδες κτιρίων και των αστικών χώρων προστατεύονταν. Το 1972, επομένως η πολιτιστική κληρονομιά ορίστηκε από την UNESCO ως μνημεία, τοποθεσίες και ομάδες κτιρίων. Στα μνημεία συμπεριλαμβάνονται αρχιτεκτονικά έργα, έργα μνημειακής γλυπτικής και ζωγραφικής, δομές αρχαιολογικού χαρακτήρα, σπηλιές, επιγραφές και συνδυασμοί από χαρακτηριστικά παγκόσμιας αξίας από την άποψη της ιστορίας, της τέχνης ή της επιστήμης. Στις τοποθεσίες συμπεριλαμβάνονται τα ανθρώπινα έργα ή συνδυασμός τους με έργα της φύσης, περιοχές οι οποίες περιλαμβάνουν αρχαιολογικούς χώρους που έχουν εξαιρετική παγκόσμια αξία από ιστορική, αισθητική, εθνολογική ή ανθρωπολογική άποψη. Τέλος, στις ομάδες κτιρίων συμπεριλαμβάνονται ομάδες ξεχωριστών ή συνδεδεμένων κτιρίων, τα οποία λόγω της αρχιτεκτονικής που διέθεταν, της ομοιογένειας ή της θέσης τους στο τοπίο, είχαν εξαιρετική καθολική αξία από την άποψη της ιστορίας, της τέχνης ή της επιστήμης (Ahmad, 2006).

Στο αναθεωρημένο καταστατικό το 1978, το ICOMOS πρόσθεσε επίσης την τρίτη κατηγορία της ομάδας κτιρίων, ώστε να είναι ίδια με αυτά που ορίζονται στην UNESCO. Το 1975 για την UNESCO και το 1979 για το ICOMOS, διευρύνθηκε και πάλι το πεδίο της κληρονομιάς, προκειμένου να περιλαμβάνει ιστορικούς κήπους, τοπία και το περιβάλλον στην Ευρώπη και την Αυστραλία, αλλά δεν ισχύει σε άλλες χώρες αυτό το πεδίο εφαρμογής. Έγινε συνειδητό πως τα προηγούμενα έργα που αφορούσαν στη συντήρηση και την αποκατάσταση, είχαν επικεντρωθεί στην προστασία των μνημείων και όχι στην προστασία του περιβάλλοντος. Όμως, όπως είναι λογικό, τυχόν αλλαγές ή ζημιές στο περιβάλλον θα επηρέαζαν την προστασία των μνημείων. Το Άμστερνταμ, συγκεκριμένα, δήλωσε πως η ιστορική συνέχεια είναι γνωστό ότι πρέπει να διατηρηθεί στο περιβάλλον εάν θέλουμε να διατηρήσουμε ή να δημιουργήσουμε ένα περιβάλλον το οποίο να επιτρέπει στα άτομα να ανακαλύψουν την ταυτότητά τους και να νιώθουν ασφάλεια παρά τις απότομες αλλαγές (Ahmad, 2006).

Αυτή η δήλωση του Άμστερνταμ, ώθησε τη Διεθνή Επιτροπή Ιστορικών Κήπων του ICOMOS, να διαμορφώσει έναν διεθνή χάρτη ο οποίος να εστιάζει ειδικά στο να διατηρούνται οι ιστορικοί κήποι σε όλον τον κόσμο. Ως ιστορικοί κήποι θεωρήθηκαν μικρά και μεγάλα πάρκα, επίσημα ή διαμορφωμένα, που είτε μπορούν να συνδεθούν με ένα κτίριο είτε όχι και έχουν σημασία για το κοινό από ιστορική και καλλιτεχνική άποψη, ως εκ τούτου ήταν δυνατό να χαρακτηριστούν ως μνημεία όπως ορίζονται από

το καταστατικό του ICOMOS το 1978. Το ICOMOS υπογράμμισε την ανάγκη που υπάρχει για διατηρείται ο ιστορικός χαρακτήρας των πόλεων, όπως επίσης το φυσικό και το ανθρωπογενές περιβάλλον και οι διάφορες λειτουργίες που έχουν αποκτήσει οι πόλεις μέσα στην πάροδο του χρόνου. Με λίγα λόγια, αναγνωρίστηκε ότι οι αστικές κοινότητες, έχουν αναπτυχθεί σταδιακά στην πάροδο του χρόνου ή έχουν δημιουργηθεί σκόπιμα, αποτελούν μια έκφραση της ποικιλομορφίας που έχουν όλες οι κοινωνίες σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας (Ahmad, 2006).

1.2.2 ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΕ ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Στα τέλη του 1970 και του 1980, η εστίαση των διεθνών χαρτών, συστάσεων και ψηφισμάτων, ήταν περισσότερο προς τη βελτίωση των αρχών σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Από το Χάρτη της Βενετίας το 1964, είχε ήδη αναγνωριστεί πως ήταν απαραίτητη η διατύπωση συγκεκριμένων εθνικών αρχών, καθώς σύμφωνα με την έκθεσή του αναφερόταν το εξής: «είναι σημαντικό οι αρχές που διέπουν τη συντήρηση και την αποκατάσταση των αρχαίων κτιρίων, να έχουν συμφωνηθεί και να έχουν καθοριστεί σε διεθνή βάση, με κάθε χώρα να είναι υπεύθυνη για την εφαρμογή του σχεδίου στο πλαίσιο του πολιτισμού και των παραδόσεών της» (Ahmad, 2006).

Στην Ευρώπη, το συμβούλιο της Ευρώπης οδήγησε τον κόσμο διατυπώνοντας και υιοθετώντας περιφερειακούς χάρτες που ασχολούνται ειδικά με την κατάσταση των ευρωπαϊκών χωρών. Στο Άμστερνταμ το 1975, εγκρίθηκαν ο ευρωπαϊκός χάρτης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και η διακήρυξη του Άμστερνταμ. Και οι δύο, συζήτησαν τη διεύρυνση για την έννοια της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και τη στρατηγικής της εφαρμογής, την έννοια της ολοκληρωμένης διατήρησης και κυρίως τους ρόλους των αρχών στη διαχείριση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Η διακήρυξη του Άμστερνταμ το 1975, επέκτεινε το πεδίο της ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς που αφορούσε μεμονωμένα κτίρια σε ομάδες κτιρίων, στα περίχωρά τους, στις παλιές συνοικίες, σε περιοχές πόλεων και χωρών ιστορικού ή πολιτιστικού ενδιαφέροντος, και σε ιστορικά πάρκα και κήπους, στο παραδοσιακό περιβάλλον και σε σύγχρονα κτίρια. Να σημειώσουμε πως τα σύγχρονα κτίρια θα είναι η κληρονομιά του αύριο. Επιπλέον, υπογραμμίστηκε η ανάγκη για διατήρηση της συνέχειας των υπαρχόντων κοινωνικών και φυσικών χαρακτηριστικών, στις αστικές αλλά και στις αγροτικές κοινότητες, και η

ανάγκη για ενσωμάτωση κοινωνικών παραγόντων, όπως είναι οι κοινωνικές λειτουργίες και οι οικονομικές πραγματικότητες, με την πολιτική της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και του πολεοδομικού σχεδιασμού (Ahmad, 2006).

Την πρωτοβουλία που έλαβε το συμβούλιο της Ευρώπης για τη διαμόρφωση κοινών χαρτών μεταξύ διαφόρων χωρών της Ευρώπης, την ακολούθησαν σύντομα και άλλες αναπτυγμένες χώρες σε όλο τον κόσμο. Στην Αυστραλία, το ICOMOS συνέταξε και υιοθέτησε τον αυστραλιανό χάρτη για τη διατήρηση των τόπων πολιτιστικής σημασίας, γνωστός ως χάρτης της Burra το 1979, που εστίαζε σε τρεις πτυχές, στις αρχές διατήρησης, στις διαδικασίες συντήρησης και στην πρακτική διατήρησης. Το πεδίο της κληρονομιάς, παρέμεινε γενικά το ίδιο με αυτό που εισήγαγε το Συμβούλιο της Ευρώπης το 1975, όμως ο χάρτης της Burra εισήγαγε τρεις νέους όρους. Ο πρώτος όρος ήταν ο τόπος, δηλαδή η τοποθεσία, η περιοχή, το κτίριο ή άλλη εργασία, ομάδα κτιρίων ή άλλα έργα μαζί με το σχετικό περιεχόμενο και το περιβάλλον. Ο δεύτερος όρος ήταν η πολιτιστική σημασία, που αφορά στην αισθητική, την ιστορική, την επιστημονική ή την κοινωνική αξία. Τέλος, ο τρίτος όρος ήταν το οικοδόμημα, δηλαδή όλο το φυσικό υλικό του χώρου (Ahmad, 2006).

Ο χάρτης της Burra το 1979 τροποποιήθηκε μέσα στα επόμενα χρόνια, το 1981, το 1988 και το 1999, προκειμένου να αντανάκλα την ανησυχία για την κληρονομιά και τη διατήρηση στην Αυστραλία, συμπεριλαμβανομένης της διατήρησης των άυλων αξιών. Αναγνώριζε τις κοινωνικές και τις αισθητικές αξίες ως μέρος της πολιτιστικής σημασίας, καθώς και τις άυλες αξίες ή την άυλη πολιτιστική κληρονομιά που αναφέρεται από την UNESCO ως αναπόσπαστο στοιχείο της σημασίας της κληρονομιάς. Η σημασία των άυλων αξιών, τονίστηκε από την UNESCO όταν υιοθέτησε μια σύμβαση το 2003 που βοηθούσε στην προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς η οποία ορίστηκε ως πρακτικές, παραστάσεις, εκφράσεις, γνώσεις, δεξιότητες, όργανα, αντικείμενα και πολιτιστικοί χώροι οι οποίοι σχετίζονται με ομάδες, κοινότητες και άτομα (Ahmad, 2006).

Στον Καναδά το 1982, εκπονήθηκε ένας συγκεκριμένος χάρτης για την επαρχία του Κεμπέκ, λόγω της απειλής της κληρονομιάς από τον εκσυγχρονισμό και την επιδίωξη νέων τρόπων ζωής. Ο χάρτης του Κεμπέκ για τη διατήρηση της κληρονομιάς, καθόρισε το πεδίο της κληρονομιάς σε τρεις μεγάλες οντότητες, στον υλικό πολιτισμό, στο γεωγραφικό περιβάλλον και στο ανθρώπινο περιβάλλον. Ο υλικός πολιτισμός, δηλαδή

οι πολιτιστικές ιδιότητες, αντιπροσωπεύουν όλο το υλικό περιβάλλον στο οποίο ζούμε ώστε να συμπεριλαμβάνονται τα κτίρια, τα αρχαιολογικά και εθνογραφικά αντικείμενα, τα έπιπλα και τα αντικείμενα τέχνης, το γεωγραφικό περιβάλλον περιλαμβάνει τη φύση και την ακτή, ορεινά τοπία, φυσικούς χώρους και την πανοραμική τους αξία και τέλος το ανθρώπινο περιβάλλον περιλαμβάνει τον πολιτισμό, τα έθιμα και τις παραδόσεις τους (Ahmad, 2006).

Στη Νέα Ζηλανδία, η εθνική επιτροπή του ICOMOS συνέταξε και υιοθέτησε έναν ειδικό χάρτη διατήρησης, γνωστός ως χάρτης για τη διατήρηση των αξιών της πολιτιστικής κληρονομιάς το 1992. Ο χάρτης ενέκρινε την ορολογία του τόπου που εισήχθη στο χάρτη της Burra, αλλά επέκτεινε το πεδίο εφαρμογής ώστε να συμπεριλαμβάνει τη γη η οποία καλύπτεται από το νερό και τον εναέριο χώρο που αποτελεί το χωρικό πλαίσιο σε μία τέτοια γη και οποιοδήποτε νερό, φρέσκο ή θαλασσινό, που αποτελεί ένα μέρος της ιστορικής και της πολιτιστικής κληρονομιάς της Νέας Ζηλανδίας (Ahmad, 2006).

Στην Κίνα, το ICOMOS υιοθέτησε τις αρχές διατήρησης των μνημείων κληρονομιάς το 2000, η οποία καταρτίστηκε με το ινστιτούτο διατήρησης Getty και την αυστραλιανή επιτροπή κληρονομιάς. Παρείχε επαγγελματικές οδηγίες για τον τρόπο με τον οποίο θα διατηρηθεί η κληρονομιά και καθόριζε κριτήρια για την αξιολόγηση όλων των έργων διατήρησης στη χώρα. Σε αντίθεση με την Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία που ορίζουν την κληρονομιά τους ως τον τόπο, η Κίνα ορίζει τη δικής τους κληρονομιά απλώς ως μνημεία τα οποία γίνονται αποδεκτά ως τα ακίνητα φυσικά υπολείμματα που δημιουργήθηκαν κατά την ιστορία της ανθρωπότητας και που έχουν σημασία. Μεταξύ άλλων, περιλαμβάνουν αρχαιολογικούς χώρους και ερείπια, τάφους, παραδοσιακή αρχιτεκτονική, ναούς σπηλαίων και ιστορικά χωριά και πόλεις (Ahmad, 2006).

Στις χώρες της Νοτιοανατολικής Ασίας, δεν ανέπτυξαν και δεν υιοθέτησαν χάρτες, οδηγίες ή συστάσεις ούτε από το ICOMOS ούτε από την UNESCO. Όμως, μετά από συνάντηση των Υπουργείων Εξωτερικών αυτών των χωρών το 2000, ενεκρίθη η διακήρυξη του ASEAN για την πολιτιστική κληρονομιά, σύμφωνα με την οποία ορίζεται ως δομές και αντικείμενα, τοποθεσίες, προφορική ή παραδοσιακή κληρονομιά, γραπτή κληρονομιά και λαϊκή πολιτιστική κληρονομιά. Παρόμοια με άλλες χώρες, το πεδίο της κληρονομιάς στη Νοτιοανατολική Ασία καλύπτει και την υλική αλλά και την άυλη κληρονομιά, όμως οι ευρύτεροι ορισμοί είναι πολύ διαφορετικοί από αυτούς που

χρησιμοποιούνται από την UNESCO και από το ICOMOS, που υιοθέτησαν τους όρους μνημείο, ομάδες κτιρίων και τοποθεσία, ή με γειτονικές χώρες στην περιοχή της Ασίας και του Ειρηνικού που ορίζουν την τοποθεσία ως την κληρονομιά τους. Ο βαθμός βελτίωσης του πεδίου και των ορισμών σε εθνικό επίπεδο στην Νοτιοανατολική Ασία ποικίλει, καθώς στο Βιετνάμ για παράδειγμα η κληρονομιά ορίζεται ως η απτή/υλική και άυλη κληρονομιά ενώ στις Φιλιππίνες ορίζεται ως οι κινητές και ακίνητες πολιτιστικές ιδιότητες (Ahmad, 2006).

Μέχρι τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, συμφωνήθηκε διεθνώς σε ένα γενικό πλαίσιο, το πεδίο της κληρονομιάς να συμπεριλαμβάνει την υλική κληρονομιά, την άυλη κληρονομιά και το περιβάλλον. Προκειμένου να υπάρχει καλύτερη ενημέρωση των διεθνών κοινοτήτων, η UNESCO διευκρίνισε το 1999 το εύρος των υλικών αξιών ως τις πολιτιστικές ιδιότητες για να περιλαμβάνουν τα μνημεία, τις ομάδες κτιρίων, την τοποθεσία και το πεδίο του περιβάλλοντος ως φυσικές ιδιότητες και υιοθέτησε τη σύμβαση για την προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς η οποία ορίζει την άυλη πολιτιστική κληρονομιά ως τις πρακτικές, τις παραστάσεις, τις εκφράσεις, τις δεξιότητες, τις γνώσεις, δηλαδή τα όργανα, τα αντικείμενα και τους πολιτιστικούς χώρους. Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά μεταδίδεται από γενιά σε γενιά, δημιουργείται από κοινότητες και ομάδες ως ανταπόκριση στο περιβάλλον τους, στην αλληλεπίδρασή τους με τη φύση και την ιστορία τους και τους παρέχει μια αίσθηση ταυτότητας και συνέχειας, προωθώντας τον σεβασμό της πολιτιστικής πολυμορφίας και της ανθρώπινης δημιουργικότητας. Συμπεριλαμβάνονται, λοιπόν, οι προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις, η γλώσσα, οι παραστατικές τέχνες, οι κοινωνικές πρακτικές, οι τελετές, οι εορταστικές εκδηλώσεις και η παραδοσιακή χειροτεχνία (Ahmad, 2006).

1.3 ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Ο όρος «κληρονομιά», αφορά οτιδήποτε μένει στους ανθρώπους αυτής της γης, από ανθρώπους που κατοικούσαν πριν σε αυτήν τη γη και είτε δημιουργήθηκε από τους ίδιους είτε το βρήκαν, και αποτελεί κάποιο υλικό του οποίου ο ρόλος είναι πολύ βασικός στο περιβάλλον όπου επιβιώνουμε. Είναι ένας όρος ο οποίος φανερώνει τη μετάβαση από το παρελθόν στο μέλλον και συμπεριλαμβάνει πολιτιστικά και φυσικά στοιχεία (Palaskas, Tsampra, & Papatheodorou, 2006). Είναι τα στοιχεία τα οποία

κληροδοτούνται από τους προγόνους στους απογόνους τους και οι απόγονοι θα πρέπει πρώτα από όλα να τα διατηρήσουν και έπειτα να τα μεταδώσουν μέσα στο χρόνο (Κονσόλα, 2006, σ. 240).

Ο όρος της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως παρουσιάσαμε αναλυτικά στην προηγούμενη υποενότητα, ξεκίνησε να συμπεριλαμβάνει μόνο έργα όπως τα μνημεία, οι αρχαιολογικοί χώροι και όλα όσα έχουμε ήδη προαναφέρει, τα οποία έχουν μια μοναδική ιστορική αλλά και καλλιτεχνική αξία αλλά έχει διευρυνθεί και συμπεριλαμβάνει και άλλες κατηγορίες και τομείς δραστηριοτήτων. Για κάθε χώρα, η πολιτιστική κληρονομιά της αποτελείται από τους ιστορικούς της χώρους, από τις τοποθεσίες της, από τη δομή του περιβάλλοντός της και από τις πολιτιστικές γνώσεις και εμπειρίες της. Αποτελείται από τα πολιτιστικά αγαθά που μαρτυρούν την ύπαρξη δραστηριότητας ενός άλλου ατόμου και χαρακτηριστικό της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι η παροχή πληροφοριών της ζωής ενός ανθρώπου επάνω στον τομέα της πολιτικής, των τεχνών, του πνεύματος και της καλλιτεχνίας. Η πολιτιστική κληρονομιά είναι αυτή που καταγράφει την ιστορική πορεία μιας χώρας μακροχρόνια και αποτελεί την ταυτότητά της ((Τροβά & Σκουρής, 2003, σ. 471), (Palaskas, Tsampra, & Paratheodorou, 2006)).

Πιο αναλυτικά, η πολιτιστική κληρονομιά περιλαμβάνει την υλική και την άυλη κληρονομιά. Η υλική κληρονομιά αποτελείται από την κινητή και την ακίνητη κληρονομιά. Στην κινητή κληρονομιά συμπεριλαμβάνονται οι συλλογές μουσικής, αρχαιολογικά ευρήματα, τα έργα τέχνης, τα γραπτά μνημεία και άλλα τα οποία εκτίθενται σε μουσεία και σε βιβλιοθήκες. Προϋπόθεση για να χαρακτηρίζονται όλα αυτά ως πολιτιστικά αγαθά, είναι να χαρακτηρίζονται από αρχαιολογικό, εθνολογικό, ιστορικό ή καλλιτεχνικό ενδιαφέρον. Στην ακίνητη κληρονομιά, συμπεριλαμβάνονται τα έργα αρχιτεκτονικής, τα μνημεία, οι αρχαιολογικοί χώροι, τα ιστορικά κέντρα, πάρκα και κήποι, τα πολιτιστικά τοπία και η βιομηχανική αρχαιολογία. Περιλαμβάνονται κτίσματα, χώροι, τάφοι και τοπία για τη δημιουργία των οποίων έχουν αλληλεπιδράσει η φύση και οι άνθρωποι ((Τροβά & Σκουρής, 2003, σ. 471), (Κονσόλα, 2006, σ. 240)).

Στην άυλη κληρονομιά, θα επικεντρωθεί και η παρούσα πτυχιακή εργασία και συγκεκριμένα στην άυλη πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής της Πάτρας, συμπεριλαμβάνεται η μουσική, ο χορός, η λογοτεχνία, οι παραδόσεις του τόπου, το

θέατρο, οι τέχνες, οι θρησκευτικές τελετές και η μαγειρική. Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά, περιγράφει τις παραδόσεις και τις εκφράσεις που είναι ζωντανές σε όλο τον κόσμο και που τις έχουν κληρονομήσει από τις προηγούμενες γενιές (Κονσόλα, 2006, σ. 240). Ορίζοντας την κληρονομιά, αναφέραμε πως εκτός από πολιτιστικά στοιχεία διαθέτει και φυσικά στοιχεία. Τα φυσικά στοιχεία, λοιπόν, ή αλλιώς η φυσική κληρονομιά, συμπεριλαμβάνει τα χερσαία και τα θαλάσσια πάρκα, τα οποία έχουν οικολογικό ενδιαφέρον, τους γεωλογικούς και τους φυσικούς σχηματισμούς και τέλος τα τοπία που έχουν μεγάλη φυσική ομορφιά (Palaskas, Tsampra, & Papatheodorou, 2006).

1.4 ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Η διεθνής κοινότητα έχει ασχοληθεί με το ζήτημα που αφορά στο να προστατευτεί η παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά και αυτό αφορά στο να προστατεύσουν οι διεθνείς οργανισμοί σύμφωνα με τους διεθνείς κανόνες τα πολιτιστικά αγαθά. Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι επιβλητική, προκειμένου να μπορέσουν τα πολιτιστικά αγαθά να συνεχίσουν να βελτιώνουν και να εμπλουτίζουν τη ζωή όλων των ανθρώπων σε σύνολο αλλά και για τον καθένα ξεχωριστά. Είναι απαραίτητο να ευαισθητοποιηθούν οι πολίτες, να εκπαιδευτούν και να ψυχαγωγηθούν γνωρίζοντας τα πολιτιστικά αγαθά που διαθέτει η χώρα τους και να διευκολυνθεί η επικοινωνία τους με όλα αυτά τα στοιχεία τα οποία συνθέτουν την πολιτιστική κληρονομιά. Μέσα από όλη αυτήν τη διαδικασία, θα μπορέσει να διασφαλιστεί το δικαίωμα των πολιτών στην πρόσβαση των πολιτιστικών αγαθών (Τροβά & Σκουρής, 2003, σ. 471).

Μιλώντας για πολιτιστικά αγαθά, αναφερόμαστε στα αγαθά τα οποία έχουν ιδιαίτερη σημασία για την κληρονομιά του πολιτισμού όλων των λαών, όπως είναι τα έργα τέχνης, τα μνημεία, τα κτίσματα, οι αρχαιολογικοί χώροι και γενικά όποιο αγαθό διαθέτει είτε καλλιτεχνικό είτε ιστορικό ενδιαφέρον, και τα οικοδομήματα, όπως είναι οι βιβλιοθήκες, τα οποία έχουν ως σκοπό τη διαφύλαξη και τη παρουσίαση πολιτιστικών αγαθών (Τροβά & Σκουρής, 2003, σ. 471).

Η προστασία της κληρονομιάς του πολιτισμού, αναφέρεται αρχικά στην ανεύρεση των στοιχείων που την απαρτίζουν, στη μελέτη τους, στην αποτύπωση και την τεκμηρίωσή τους και τέλος στην έρευνά τους. Συνεχίζοντας, αφορά στην προσπάθεια να αποφευχθεί

οποιαδήποτε είδος καταστροφής και παράνομων ενεργειών, στη διατήρηση και στην αποκατάστασή της, στο να μπορεί να παρέχεται οποιοδήποτε είδος πρόσβαση από το κοινό, να μπορέσει να ενταχθεί στη ζωή τους και τέλος να ενταχθεί στην παιδεία των πολιτών σε γενικότερο πλαίσιο (Τροβά & Σκουρής, 2003, σ. 471).

Συγκεντρωτικά, λοιπόν, η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς συμπεριλαμβάνει διάφορες ενέργειες οι οποίες πρέπει να τηρούνται στοχεύοντας στη διατήρηση των πολιτιστικών αγαθών, είναι μέτρα τα οποία οι κυβερνήσεις πρέπει να τα λάβουν υπόψη και μέσα από τη συνεργασία της με τους πολίτες και τους ιδιωτικούς φορείς θα επέλθει η προστασία των πολιτιστικών αγαθών (Τροβά & Σκουρής, 2003, σ. 471).

Μιλώντας για διατήρηση, στην οποία αναφερθήκαμε, αφορά σε ένα σύνολο από ενέργειες οι οποίες πρέπει να ληφθούν υπόψη και να πραγματοποιείται η υλοποίησή τους έτσι ώστε τα πολιτιστικά αγαθά να μην απειλούνται από οποιονδήποτε παράγοντα μπορεί να τους προκαλέσει μια μεταβολή που είναι ανεπιθύμητη ή μια μετατροπή τους μέσα στο πέρασμα των χρόνων. Προκειμένου να επιτευχθεί η διατήρηση των πολιτιστικών αγαθών, χρησιμοποιούνται μέθοδοι και τεχνικές οι οποίες τους επιτρέπουν ένα ευνοϊκό κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον. Η διατήρηση, συνδυάζει τόσο τη μελέτη των πολιτιστικών αγαθών όσο και την παρέμβαση η οποία στοχεύει να διατηρηθεί όσο το δυνατόν καλύτερα κάθε στοιχείο τους. Γίνεται, επομένως, αντιληπτό, πως στόχος είναι να διατηρηθούν τα πολιτιστικά αγαθά και το μέσο το οποίο βοηθά στην επίτευξη αυτού του στόχου είναι η προστασία (Τροβά & Σκουρής, 2003, σ. 471).

1.5 ΑΥΛΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

1.5.1 ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΥΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Στη σύμβαση που αφορά στην προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς που υπεγράφει το 1972, ο ορισμός της πολιτιστικής κληρονομιάς ήταν μόνο οι υλικές πτυχές που έχει ο πολιτισμός, τα σπουδαία έργα τέχνης, η αρχιτεκτονική και η αρχαιολογία του. Παρά τις ανησυχίες που είχαν εκφράσει ορισμένα κράτη μέλη για την ανάγκη προστασίας και της άυλης πτυχής της πολιτιστικής κληρονομιάς, αυτό το ζήτημα δεν είχε εξεταστεί. Από το 1973 είχε προταθεί στην UNESCO να προστεθεί στη σύμβαση ένα πρωτόκολλο για την προστασία των πτυχών της λαογραφίας. Όμως οι

ανησυχίες οι οποίες σχετίζονται με τη σημασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς αναγνωρίστηκαν το 1982 στη παγκόσμια διάσκεψη για τις πολιτιστικές πολιτικές και προστέθηκαν στο νέο ορισμό της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η UNESCO δημιούργησε μια επιτροπή από εμπειρογνώμονες για τη διαφύλαξη της λαογραφίας και η σύσταση για τη διασφάλιση του παραδοσιακού πολιτισμού και της λαογραφίας εγκρίθηκε το 1989 από τη Γενική Διάσκεψη της UNESCO στο Παρίσι (Harrison & Rose, 2010).

Η σύσταση που αφορούσε στο να διαφυλάσσεται ο παραδοσιακός πολιτισμός και η λαογραφία, όριζε τη λαογραφία ή αλλιώς τον παραδοσιακό και λαϊκό πολιτισμό, ως ένα σύνολο από δημιουργίες οι οποίες βασίζονταν στην παράδοση μιας πολιτιστικής κοινότητας, που εκφράζονταν από άτομα ή από μια ομάδα ατόμων και που αντανακλούσαν την πολιτιστική και την κοινωνική ταυτότητα μίας κοινωνίας. Οι μορφές του παραδοσιακού πολιτισμού είναι, η γλώσσα, η λογοτεχνία, ο χορός, η μουσική, τα παιχνίδια, οι τελετές, η μυθολογία, τα έθιμα, η αρχιτεκτονική, οι χειροτεχνίες και άλλες τέχνες. Τα κράτη μέλη κλήθηκαν να αναπτύξουν έναν εθνικό κατάλογο με θεσμούς που ασχολούνται με τη λαογραφία, με σκοπό την ένταξή τους σε περιφερειακά και παγκόσμια μητρώα λαογραφίας και να δημιουργήσουν εθνικά αρχεία όπου θα μπορούσαν να αποθηκευτούν και να διατεθούν οι συλλεγόμενες λαογραφίες. Η επιτροπή, είχε καταστήσει σαφές ότι η διατήρηση της λαογραφίας αφορά την προστασία των λαϊκών παραδόσεων, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι κάθε λαός έχει δικαίωμα στη δική του κουλτούρα και ότι η προσήλωσή του σε αυτόν τον πολιτισμό συχνά διαβρώνεται από τον αντίκτυπο της βιομηχανικής κουλτούρας που μεταφέρεται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (Harrison & Rose, 2010).

Η σύσταση του 1989 που προαναφέραμε, παρέμεινε σε μεγάλο βαθμό μη αναγνωρίσιμη λόγω έλλειψης κινήτρων ή πιθανών κυρώσεων, καθώς και λόγω απουσίας επιχειρησιακών κατευθυντήριων γραμμών για την εξήγηση του τρόπου με τον οποίο έπρεπε να πραγματοποιηθούν οι συστάσεις. Τελικά όμως, προτάθηκε η δημιουργία μιας διεθνούς σύμβασης για την προστασία και την προσοχή σε εξαιρετικά παραδείγματα λαογραφίας και λαϊκής κουλτούρας, συμπεριλαμβανομένης και της άυλης κληρονομιάς. Το 1999, η UNESCO διοργάνωσε ένα συνέδριο στην Ουάσινγκτον, με τίτλο «Μια σφαιρική αξιολόγηση της σύστασης του 1989 για την προστασία του παραδοσιακού πολιτισμού και της λαογραφίας: Τοπική ενδυνάμωση και διεθνής συνεργασία.». Το Μάιο του 2001 ακολούθησε η πρώτη διακήρυξη δεκαενέα αριστουργημάτων της προφορικής και άυλης κληρονομιάς της ανθρωπότητας, το 2003 τον Οκτώβριο, η 32η

σύνοδος της Γενικής Διάσκεψης ενέκρινε τη Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, οπότε η Δεύτερη Διακήρυξη έγραψε είκοσι οκτώ νέα αριστουργήματα της προφορικής και άυλης κληρονομιάς της ανθρωπότητας και περαιτέρω σαράντα τρεις εγγράφηκαν το 2005 (Harrison & Rose, 2010).

Σύμφωνα με τον William Logan, ως άυλη πολιτιστική κληρονομιά ορίζεται η κληρονομιά η οποία ενσαρκώνεται σε ανθρώπους και όχι σε άψυχα αντικείμενα. Το ζήτημα, όμως, της έννοιας και των αξιών που έχει η άυλη πολιτιστική κληρονομιά είναι πιο περίπλοκη. Η UNESCO έχει προσπαθήσει να ορίσει την έννοια του άυλου ως τις πρακτικές, τις παραστάσεις, τις γνώσεις, τις εκφράσεις και τις δεξιότητες και για να γίνει πιο κατανοητή έχει χρησιμοποιήσει και παραδείγματα (Ruggles & Silverman, 2009). Η UNESCO, λοιπόν, προσδιόρισε συγκεκριμένα πέντε κατηγορίες άυλου πολιτισμού. Η πρώτη κατηγορία είναι οι προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις, συμπεριλαμβανομένης της γλώσσας, όπως είναι τα παραμύθια, οι διηγήσεις, τα αφηγηματικά τραγούδια, οι μύθοι. Στη δεύτερη κατηγορία είναι οι παραστατικές τέχνες ή αλλιώς οι τέχνες του θεάματος, όπως είναι η παραδοσιακή μουσική, ο χορός, το θέατρο. Η τρίτη κατηγορία είναι οι κοινωνικές πρακτικές, οι τελετές και οι εορταστικές εκδηλώσεις, όπως για παράδειγμα τα έθιμα που έχει γνωρίσει ο άνθρωπος στον κύκλο της ζωής του και οι σημαντικοί σταθμοί στη ζωή του. Η τέταρτη κατηγορία είναι οι γνώσεις και οι πρακτικές οι οποίες σχετίζονται με τη φύση και με το σύμπαν, όπως οι παραδοσιακές καλλιέργειες και τέλος η πέμπτη κατηγορία είναι η τεχνολογία η οποία συνδυάζεται με την παραδοσιακή χειροτεχνία, δηλαδή η υφαντουργία και η αγγειοπλαστική ((Ruggles & Silverman, 2009), (Μπαζίνη)).

Στην προσπάθεια να οριστούν τα άυλα πολιτιστικά αγαθά, υπάρχει δυσκολία, όμως στην καθημερινότητά μας τα συναντάμε κάποια περισσότερο και κάποια λιγότερο. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει κάποια από τα παρακάτω, οι προφορικές παραδόσεις, οι μουσικές, οι χοροί, τα έθιμα, οι παραδοσιακές γνώσεις, τα λαϊκά δρώμενα, κάποιες διατροφικές συνήθειες οι οποίες συνδέονται άμεσα με αντιλήψεις τις κοινωνίας, πρακτικές που αφορούν στην παρασκευή, τη συλλογή, τη διανομή και την κατανάλωση τροφής διαμορφωμένες από αγροτικές κοινωνίες στο παρελθόν και συνδεδεμένες με έθιμα, με τη θρησκεία και με τον κύκλο της ζωής ενός ανθρώπου από τη στιγμή που γεννιέται μέχρι τη στιγμή που πεθαίνει, στοιχεία που προκύπτουν μέσα από τη μνήμη μιας κοινωνίας και μέσα από τις εμπειρίες της αποτελούν μέρος της άυλης πολιτιστικής

ταυτότητας αυτής της κοινωνίας. Είναι εκφράσεις που με έναν διαφορετικό τρόπο από ότι τα υλικά αγαθά, εντάσσονται στην άυλη κληρονομιά του κάθε τόπου (Μπαζίνη).

Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά, έχει μια συνεχή αναπροσαρμογή ανάλογα με τις ανάγκες που έχει η εκάστοτε κοινωνία και με την αλληλεπίδραση που υπάρχει με τη φύση και την ιστορία κάθε τόπου, έχει έναν δυναμικό και γεμάτο ζωντάνια χαρακτήρα και κληροδοτείται από τη μια γενιά στην άλλη. Μέσα από αυτήν την κληρονομιά, οι άνθρωποι έχουν μια ταυτότητα και μία συνέχεια που βοηθά στο να προωθηθεί ο σεβασμός της ποικιλομορφίας του πολιτισμού και της δημιουργικότητας του ανθρώπου (Μπαζίνη).

Ένα σημείο που πρέπει να επισημανθεί, είναι πως δε μπορεί να θεωρηθείτε ως άυλη πολιτιστική κληρονομιά οτιδήποτε προέρχεται από το παρελθόν. Πρακτικές οι οποίες «ξυπνούν» μνήμες από συγκρούσεις που είναι βίαιες ανάμεσα σε μέλη μιας κοινότητας ή ανάμεσα σε διαφορετικές κοινότητες, πρακτικές οι οποίες οδηγούν σε αποκλεισμό κάποιον μελών από την κοινότητά τους με βίαιο τρόπο λόγω φυλετικών ή κοινωνικών κριτηρίων, στοιχεία που θέτουν τη ζωή κάποιων μελών σε κίνδυνο και τέλος πρακτικές οι οποίες είχαν κακομεταχειριστεί ή είχαν βασανίσει ζώα, δε συγκαταλέγονται στην άυλη πολιτιστική κληρονομιά (Μπαζίνη).

Στην άυλη πολιτιστική κληρονομιά συμπεριλαμβάνονται πρακτικές οι οποίες συνεχίζουν μέχρι και σήμερα να είναι ζωντανές και όχι παραδόσεις από το παρελθόν που τώρα είναι «νεκρές». Μόνο όταν μια πολιτιστική κληρονομιά αναγνωρίζεται ως άυλη από τα άτομα της κοινότητας που την έχουν δημιουργήσει, την έχουν διατηρήσει και την έχουν μεταβιβάσει μπορεί να οριστεί ως άυλη πολιτιστική κληρονομιά. αν δεν αναγνωριστεί από την ίδια την κοινότητα, δε μπορεί κανείς να αποφασίσει εάν μια πρακτική είναι ή δεν είναι μέρος της κληρονομιάς τους (Μπαζίνη).

1.5.2 ΑΥΛΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η Ελλάδα επικύρωσε το 2006 τη Σύμβαση της UNESCO που αφορούσε στη διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Στη Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, ανήκει η Διεύθυνση της Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς η οποία είναι υπεύθυνη για το σχεδιασμό και για την εφαρμογή διαφόρων

δράσεων προκειμένου να διαφυλάσσονται τα άυλα πολιτιστικά αγαθά που διαθέτει η Ελλάδα σύμφωνα με το ευρετήριο και τους καταλόγους στους οποίους έχουν καταγραφεί σύμφωνα με τη σύμβαση της UNESCO (Κορκά, 2018).

Στον κατάλογο ο οποίος είναι αντιπροσωπευτικός για την άυλη πολιτιστική κληρονομιά που διαθέτει η Ελλάδα, υπάρχουν εγγραφές για έξι στοιχεία. Η Μεσογειακή Διατροφή είναι το πρώτο στοιχείο που εγγράφει το 2013 και αφορούσε όχι μόνο την Ελλάδα, συμμετείχαν και άλλες μεσογειακές χώρες και αποτελούσε ένα κοινό στοιχείο τους. Το δεύτερο στοιχείο εγγράφει το 2014 και ήταν η τεχνογνωσία για την καλλιέργεια της παραδοσιακής μαστίχας στο νησί της Χίου. Συνεχίζοντας με το νησί της Τήνου, η μαρμαροτεχνία της αποτέλεσε το τρίτο στοιχείο με την εγγραφή του το 2015. Το 2016 εγγράφει το τέταρτο στοιχείο που ήταν ένα έθιμο που τελείται για δώδεκα ημέρες σε χωριά της Κοζάνης, γνωστό ως Μωμοέρια. Το 2017 πήρε έγκριση το ρεμπέτικο και αποτέλεσε το πέμπτο στοιχείο και τέλος το έκτο στοιχείο εγκρίθηκε το 2018 και ήταν η τέχνη της ξερολιθιάς για την Ελλάδα (Κορκά, 2018).

Όπως έχουμε προαναφέρει, τα κράτη μέλη είχαν κληθεί να αναπτύξουν εθνικούς καταλόγους. Αυτοί οι κατάλογοι είναι απαραίτητο να ενημερώνονται τακτικά και τα κράτη μέλη υποβάλλουν στην επιτροπή τις εκθέσεις τους ενημερωμένες. Η Ελλάδα, διαθέτει και αυτή το εθνικό της ευρετήριο το οποίο στοχεύει να προσφέρει τη δυνατότητα του λόγου σε διάφορους φορείς της τοπικής κοινωνίας ώστε να μοιραστούν την ταυτότητά τους και να καταθέσουν τις εισηγήσεις για τις μελέτες που έχουν κάνει σχετικά με τα διάφορα άυλα πολιτιστικά αγαθά και για τη διαφύλαξή τους. Αποτυπώνονται, επομένως, οι διαφορές εκφάνσεις που έχει η άυλη πολιτιστική κληρονομιά της Ελλάδας στο εθνικό της ευρετήριο εφόσον αρχικά έχουν καταγραφεί στο δελτίο στοιχείου της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς οι πληροφορίες που υπάρχουν για τα αγαθά (Κορκά, 2018).

Αυτό το δελτίο στοιχείου, αποτελεί ουσιαστικά την ταυτότητα που έχει το στοιχείο το οποίο εγγράφεται στο ευρετήριο. Το στοιχείο παρουσιάζεται με περιεκτικό τρόπο από τους φορείς της τοπικής κοινωνίας στο ευρύτερο κοινό μέσα από δώδεκα πεδία τα οποία αφορούν σε πληροφορίες που είναι βασικές ώστε να κατανοήσουν πως το βίωναν οι τοπικές κοινότητες. Το δελτίο στοιχείου χαρακτηρίζεται από κάποιες αρχές οι οποίες πρέπει να πληρούνται, όπως για παράδειγμα το να μην εξιδανικεύεται η εικόνα για το στοιχείο που εγγράφεται αλλά να αποδίδεται όπως είναι στην πραγματικότητα. Θα

πρέπει να γίνει αντιληπτό πως το κάθε ένα από τα στοιχεία των τοπικών φορέων, αποτελεί ένα βίωμα ζωντανό που διαρκώς εξελίσσεται. Δε πρέπει να γίνεται απλή παράθεση των πληροφοριών που έχουν συλλεχθεί για τα στοιχεία, αλλά να γίνεται αντιληπτός ο τρόπος με τον οποίο το βίωσαν οι φορείς και να το μεταδώσουν. Πολύ σημαντικό είναι πως τα αρμόδια για τη σύνταξη του δελτίου, άτομα, θα πρέπει να τηρούν τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας και να είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί σε ότι αφορά ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας (Κορκά, 2018).

Το εθνικό ευρετήριο της Ελλάδας μπορούμε να το βρούμε στην επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου και στοχεύει να είναι ένα αποτέλεσμα από αξιόπιστες και πλήρως ενημερωμένες πηγές σε ότι σχετίζεται με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά της με τον κύριο λόγο να τον έχουν οι φορείς των τοπικών κοινοτήτων. Ο κάθε επισκέπτης περιηγείται στην ιστοσελίδα, τα εγγεγραμμένα στοιχεία δεν είναι ταξινομημένα σε κατηγορίες και υπάρχει η δυνατότητα να έχει την πρόσβαση σε εξωτερικές πηγές που του προσφέρουν επιπλέον πληροφορίες με την αντίστοιχη βιβλιογραφία. Επίσης, μπορεί να βρει πληροφορίες για τον κάθε φορέα που εκπροσωπεί τα στοιχεία της κοινότητάς του και αν ενδιαφέρεται να επικοινωνήσει μαζί του για να συλλέξει επιπλέον πληροφορίες (Κορκά, 2018).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο τομέας του τουρισμού αποτελεί για τις περισσότερες χώρες μια από τις βασικότερες πηγές πλούτου. Η σημασία του τουρισμού είναι πολύ σημαντική για την παγκόσμια οικονομία και για το λόγο αυτό όλες οι χώρες προσπαθούν να εξελιχθούν όσο το δυνατόν περισσότερο ώστε να αποτελέσουν τόπο προσέλκυσης και τελική επιλογή προορισμού για τους επισκέπτες. Η ιστορική πορεία που έχει μια χώρα μακροχρόνια και η ταυτότητά της, καταγράφονται στην πολιτιστική της κληρονομιά. Στη σύγχρονη κοινωνία όπου ζούμε, η πολιτιστική κληρονομιά, η ιστορία και ο πολιτισμός μιας χώρας, ενώ αποτελούσε μια διαδικασία, έχει μετατραπεί σε προϊόν το οποίο αποτελεί ένα δυναμικό και αναπόσπαστο σημείο αναφοράς για την οικονομική ζωή μιας χώρας. Αυτός ο μετασχηματισμός πραγματοποιήθηκε κυρίως μέσα από την κατάσταση που έχει επικρατήσει τα τελευταία χρόνια πως η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί πολιτιστικό τουρισμό, κάτι το οποίο αφορά σε μια τουριστική αγορά συγκεκριμένη και κατ' επέκταση αποτελεί έναν παράγοντα που οδηγεί σε οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη (Palaskas, Tsampra, & Papatheodorou, 2006).

Ο πολιτιστικός τουρισμός είναι μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού η οποία έχει αναπτυχθεί συμβάλλοντας στην προβολή της ιστορικής κληρονομιάς που έχει ένας τόπος και στην αξιοποίησή της, βελτιώνοντας τη στάση που έχουν οι επισκέπτες απέναντι στην κληρονομιά αλλά βελτιώνοντας και την αντιμετώπιση που έχουν οι υπεύθυνοι που χαράσσουν την πολιτική πορεία μίας χώρας. Μπορεί να διασφαλίσει πως όλοι οι τουριστικοί πόροι μπορούν να διαχειριστούν με έναν τρόπο ώστε από τη μια πλευρά να ικανοποιηθούν οι ανάγκες σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο και από την άλλη πλευρά να διατηρηθεί η πολιτιστική τους ακεραιότητα, να πραγματοποιούνται οι οικολογικές διαδικασίες οι οποίες είναι απαραίτητες και να διατηρηθεί η βιολογική ποικιλομορφία που υπάρχει και τα φυσικά οικοσυστήματα. Ο κάθε τόπος θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί με τον κατάλληλο τρόπο ώστε να μη δημιουργηθούν επάνω στους πόρους αρνητικές επιδράσεις, να μην εναντιωθεί η κοινωνία, να μη δημιουργηθούν προβλήματα στην οικονομία και στο περιβάλλον και τέλος να μη μειωθεί η ικανοποίηση των επισκεπτών (Palaskas, Tsampra, & Papatheodorou, 2006).

Ο πολιτιστικός τουρισμός συνδέεται με τη δραστηριότητα του τουρισμού που έχει χαμηλό βαθμό εποχικότητας, με τη δημιουργία εστιών στην τουριστική αγορά διεθνώς συμβάλλοντας στην αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων που έχει ένας τόπος και τέλος

συνδέεται με εξειδίκευση υψηλού επιπέδου, η οποία οδηγεί το ανθρώπινο δυναμικό να αναπτύξει τις δραστηριότητές του στον τουριστικό τομέα. Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά, συμβάλλουν στη δημιουργία συνθηκών που είναι πιο ευνοϊκές ώστε να ενισχυθεί σε τοπικό και σε εθνικό επίπεδο ο τομέας της απασχόλησης αλλά και η βιώσιμη ανάπτυξη. Είναι φανερό, λοιπόν, ο λόγος για τον οποίο ο πολιτιστικός ή αλλιώς μνημειακός τουρισμός αποτελεί ένα καινούριο πεδίο ζήτησης τουρισμού και η ανάδειξή του αποτελεί προτεραιότητα των κυβερνήσεων τα τελευταία χρόνια σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο (Palaskas, Tsampra, & Papatheodorou, 2006).

Μέσα από τη θετική εξέλιξη των κοινωνικών συνθηκών σε παγκόσμιο επίπεδο, η βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου και το γεγονός ότι οι κοινωνίες είναι πιο ανοικτές και πιο ανθεκτικές στα ήθη και στα έθιμα, ο πολιτιστικός τουρισμός αναπτύσσεται. Η ανάπτυξη της οικονομίας χωρών όπως η Νοτιοανατολική Ασία και η Κίνα με ραγδαίους ρυθμούς βοηθά στην ενίσχυση κατανάλωσης των διάφορων υπηρεσιών στον κλάδο του τουρισμού και συγκεκριμένα του πολιτιστικού τουρισμού. Βέβαια, για να αξιοποιηθεί η πολιτιστική κληρονομιά στον τομέα του τουρισμού, τηρούνται τα όρια που έχουν τεθεί στη συνθήκη για την προστασία της παγκόσμιας φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς το 1972, όπως έχουμε περιγράψει σε προηγούμενη ενότητα (Palaskas, Tsampra, & Papatheodorou, 2006).

Όλες οι τοποθεσίες οι οποίες διαθέτουν ιστορική και επιστημονική αξία, προσελκύουν το ενδιαφέρον των επισκεπτών που αναζητούν έναν προορισμό πολιτιστικού ενδιαφέροντος και είναι πρώτες στην προτίμησή τους. Αυτές οι τοποθεσίες, λοιπόν, πρέπει να αξιοποιούν αυτά τα στοιχεία τους, πάντα σύμφωνα με τις συνθήκες προστασίας και διατήρησής τους, καθώς αποτελούν μέρος της κληρονομιάς παγκοσμίως. Είναι πολύ σημαντικό να υπάρχει μεγάλη προσοχή, γιατί μέσα από την αξιοποίηση της κληρονομιάς για τουριστικούς λόγους ελλοχεύουν και αρκετοί κίνδυνοι. Δε θα πρέπει να υπάρξει εμπορευματοποίηση των πόρων σε έντονο βαθμό για να μη φθαρούν και δε πρέπει να υπάρχει επιλεκτική προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς γιατί αυτό θα οδηγήσει σε αλλοίωση της ιστορίας του τόπου (Palaskas, Tsampra, & Papatheodorou, 2006).

Σχετικά με την αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς από οικονομικής απόψεως, θα πρέπει η τουριστική δραστηριότητα να αναδιαρθρωθεί, οι κυβερνήσεις και οι αρμόδιοι φορείς θα πρέπει να ασκήσουν μια πολιτική για τον τουρισμό ο οποίος θα

αναδεικνύει τον πολιτιστικό και μνημειακό πλούτο της κάθε περιοχής, θα ενισχύει τις πολιτιστικές δραστηριότητες, θα προβάλλει και θα προωθεί το τουριστικό προϊόν του πολιτισμού και τέλος θα υποστηρίξει τις απαραίτητες υποδομές ώστε να διασφαλιστεί η πρόσβαση στους προορισμούς που επιθυμεί ο κάθε επισκέπτης (Palaskas, Tsampra, & Papatheodorou, 2006).

2.1 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η Ελλάδα είναι μια χώρα που η οικονομία της καθορίζεται σε σημαντικό βαθμό από τον τομέα του τουρισμού. Η συνεισφορά της τουριστικής κίνησης που προσελκύει η Ελλάδα στην αύξηση των εσόδων, στη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης και νέων ευκαιριών επενδύσεων, στην προβολή της στην παγκόσμια αγορά και στη διαμόρφωση μιας εθνικής ταυτότητας πιο σύγχρονης, είναι πάρα πολύ σημαντική. Κάποιοι από τους λόγους που κάνουν την Ελλάδα έναν από τους πιο δημοφιλείς προορισμούς για τους τουρίστες είναι τα πανέμορφα τοπία που διαθέτει, το ήπιο κλίμα της, η φυσική ομορφιά της και η μοναδική κληρονομιά και ιστορία της. Επικράτησε για την Ελλάδα ένας τουρισμός που αποτέλεσε μια μαζική βιομηχανία. Τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της μεγάλης έκτασης που είχε πάρει ο μαζικός τουρισμός, άρχισαν να προκύπτουν και οι πρώτες επιπτώσεις αποτυπωμένες μέσα από τις αλλοιώσεις και μέσα από την υποβάθμιση του περιβάλλοντος, φυσικού ή κοινωνικοοικονομικού. Παρατηρήθηκε μια άνιση κατανομή στην κίνηση του τουρισμού, στη δημιουργία χαμηλής ποιότητας και φθηνού τουριστικού προϊόντος, που μόνο ωφέλιμη δε μπορούσε να είναι. Μέσα, λοιπόν, από τα ολοένα και συνεχόμενα προβλήματα και ελαττώματα που προέκυπταν, η Ελλάδα έπρεπε να επαναπροσδιοριστεί και να διαφοροποιηθεί ως προς το τουριστικό προϊόν που προσέφερε. Ως διέξοδος από αυτήν την κρίση, ήρθαν οι διάφορες μορφές εναλλακτικού τουρισμού, όπως είναι ο θαλάσσιος τουρισμός, ο ορειβατικός, ο αθλητικός, ο συνεδριακός, ο πολιτιστικός, ο θρησκευτικός τουρισμός (Palaskas, Tsampra, & Papatheodorou, 2006).

Η Ελλάδα διαθέτει μια πολιτιστική κληρονομιά με αξία ανεκτίμητη με αποτέλεσμα να έχει το συγκριτικό πλεονέκτημα για να αναπτυχθεί αυτή η μορφή εναλλακτικού τουρισμού, ο πολιτιστικός τουρισμός. Έχει τη δυνατότητα μέσα από την πολιτιστική της κληρονομιά να διαφοροποιήσει το τουριστικό προϊόν της και να αναδείξει τους

παραδοσιακούς προορισμούς τουριστικού ενδιαφέροντος που έχει. Ο ελληνικός τουρισμός μπορούσε να αντιμετωπίσει τα διαρθρωτικά προβλήματα που προέκυψαν μέσα από το συνδυασμό του παραθαλάσσιου παραθερισμού που διαθέτει η Ελλάδα με τον φυσικό και ιστορικό πλούτο της (Palaskas, Tsampra, & Paratheodorou, 2006). Μέσα από την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού, η χώρα μας θα καταφέρει να τροφοδοτήσει την ανάπτυξή της στην οικονομία μακροχρόνια, μέσα από τη δημιουργία νέων προοπτικών στην απασχόληση, μέσα από την μείωση της εποχικής εργασίας και κατ' επέκταση μέσα από την ενίσχυση του εισοδήματος της χώρας (Μεργός, 2017).

Όπως θα δούμε και παρακάτω πιο αναλυτικά, η πολιτιστική κληρονομία έχει άμεση σχέση με τη βιώσιμη ανάπτυξη και πρέπει να βρεθούν οι κατάλληλες πολιτικές στρατηγικές προκειμένου να εκτιμηθούν οι επιπτώσεις σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο και να πραγματοποιηθούν οι απαραίτητες παρεμβάσεις. Οι αρμόδιοι για την επιλογή των κατάλληλων στρατηγικών μέτρων θα πρέπει να διαθέτουν δοκιμασμένες μεθόδους και προσεγγίσεις, να διακατέχονται από εμπειρία ώστε να επέλθει η επιθυμητή οικονομική ανάπτυξη (Μεργός, 2017).

Ο πολιτιστικός τουρισμός υπήρχε στην Ελλάδα από τα αρχαία χρόνια, από τότε που υπήρχαν οι πρώτοι ναοί και τα πρώτα μνημεία. Παρ' όλα αυτά, είχε παραμείνει σε μεγάλο βαθμό αναξιοποίητος. Μέσα από τη συστηματική προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδας, από την ενίσχυση της σχέσης ανάμεσα στο φυσικό τοπίο της χώρας με τα μνημεία και με τα αξιοθέατα ιστορικού ενδιαφέροντος που διαθέτει, ο ελληνικός τουρισμός είχε πολλές καινούριες δυνατότητες ανάπτυξης. Αυτό το μεγάλο πλεονέκτημα της Ελλάδας έπρεπε να αξιοποιηθεί και ο τουρισμός να εμπλουτιστεί με προϊόντα και υπηρεσίες αυτής της εναλλακτικής μορφής τουρισμού, του πολιτιστικού τουρισμού (Palaskas, Tsampra, & Paratheodorou, 2006). Ο πλούτος πολιτιστικής κληρονομιάς που διαθέτει η Ελλάδα αποτελεί μια ευκαιρία που είναι μοναδική ώστε να υπάρχει οικονομική βιώσιμη ανάπτυξη. Οι αρχαιολογικοί της χώροι και τα μνημεία της αποτελούν μια ισχυρή βάση στην οποία μπορούν να στηριχθούν όλες οι προσπάθειες της χώρας προκειμένου να ανακτήσει τη θέση της σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο και στο μέλλον να επιτύχει βιώσιμη ανάπτυξη (Μεργός, 2017).

Μέσα από την προσπάθεια των αρμόδιων φορέων να αναβαθμίσουν τις συνθήκες συντήρησης των αξιοθέατων, τις υποδομές τους, τον τρόπο έκθεσής τους και την ανανέωση στο περιεχόμενό τους, η εναλλακτική μορφή πολιτιστικού τουρισμού

εξελισσόταν συνεχώς. Ταυτόχρονα, προκειμένου να είναι ανταγωνιστική η Ελλάδα σε ποιότητα και σε τιμή σε σχέση με άλλους προορισμούς, έπρεπε να αναβαθμιστεί τόσο στις δραστηριότητες όσο και στο ανθρώπινο δυναμικό που προσέφερε. Έπρεπε να επανατοποθετηθεί και να προβληθεί η εικόνα της χώρας μας με τον πιο δυναμικό τρόπο (Palaskas, Tsampra, & Papatheodorou, 2006).

Η αξιοποίηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς στον τομέα του τουρισμού, μπορούμε να πούμε πως μέσα από μια συνολική εικόνα δημιούργησε θέσεις εργασίες οι οποίες παρείχαν εξειδικευμένες υπηρεσίες, διαφοροποίησε την τουριστική παραγωγή με αποτέλεσμα τη σταθεροποίηση και τη διεύρυνση της οικονομίας σε τοπικό επίπεδο, αναβάθμισε την ποιότητα της προστασίας αλλά και της διατήρησης της κληρονομιάς, φυσικής και πολιτιστικής και ευαισθητοποίησε την κοινή γνώμη (Palaskas, Tsampra, & Papatheodorou, 2006).

2.2 ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο τομέας του τουρισμού και πιο συγκεκριμένα ο πολιτιστικός τουρισμός, αναδεικνύεται όπως έγινε φανερό ως ένας τομέας πολύ δυνατός παγκοσμίως για την οικονομία, καθώς προσφέρει ευκαιρίες για ανάπτυξη. Ταυτόχρονα, όμως, μέσα από αυτές τις προοπτικές έχει διαπιστωθεί πως ασκείται πίεση στους πόρους, φυσικούς και πολιτιστικούς, με αποτέλεσμα η ανάπτυξη του τουρισμού να πρέπει να εξετάζεται μέσα στο πλαίσιο της βιωσιμότητας και να επιδιώκει τη δημιουργία μιας ισορροπίας ανάμεσα στην επιθυμητή ανάπτυξη της οικονομίας και στους στόχους που θέτει η προστασία του περιβάλλοντος και της κοινωνικής δικαιοσύνης (Κοκκώσης, 2017).

Οι περιοχές που αποτελούν τουριστικούς προορισμούς στην προσπάθεια αντιμετώπισης των πιθανών επιπτώσεων από την οικονομική ανάπτυξη του τουρισμού, έχουν σοβαρές προκλήσεις καθώς οργανώνουν τις δράσεις τους στα πλαίσια της βιωσιμότητας, προκλήσεις οι οποίες αφορούν στην ικανότητά τους να εκτιμήσουν το μέγεθος των επιπτώσεων αλλά και στη δυνατότητά τους να αναπτύξουν στρατηγικές που να είναι ολοκληρωμένες και εφαρμόσιμες (Κοκκώσης, 2017).

Μέσα από την προσπάθεια της Ελλάδας για την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού της, σκοπός είναι να επέλθει μια βιώσιμη ανάπτυξη, όπως έχουμε ήδη αναφέρει,

δηλαδή μέσα από το σχεδιασμό της οικονομικής ανάπτυξης να έχει ληφθεί υπόψη η βιωσιμότητα και η προστασία του περιβάλλοντος. Θα πρέπει να προγραμματιστεί μια στρατηγική, μέσα από την οποία θα πραγματοποιηθεί η μέγιστη απολαβή των αγαθών από το περιβάλλον με τέτοιον τρόπο ώστε να μη διακοπεί η παραγωγή αυτών των αγαθών μελλοντικά. Θα πρέπει να υπάρχει μια ευαισθησία απέναντι στο περιβάλλον και στα πιθανά προβλήματα που θα προκύψουν. Η βιωσιμότητα που προαναφέραμε, αφορά στην εκμετάλλευση των φυσικών πόρων με έναν ρυθμό μικρότερο από το ρυθμό με τον οποίο ανανεώνονται, γιατί σε διαφορετική περίπτωση η χώρα υποβαθμίζει το περιβάλλον της ((Dallen & Gyan, 2009, σ. 280), (Palaskas, Tsampra, & Papatheodorou, 2006)).

Πιο συγκεκριμένα, η αειφόρος ή αλλιώς βιώσιμη ανάπτυξη στον πολιτιστικό τουρισμό, προϋποθέτει την ύπαρξη μίας στρατηγικής ανάπτυξης για το πολιτιστικό προϊόν που να είναι στοχευμένη, να βελτιωθούν όσο το δυνατόν περισσότερο οι τουριστικές υποδομές που υποστηρίζουν τη μορφή του πολιτιστικού τουρισμού και άλλες συναφείς μορφές και να εκπαιδευτεί το ανθρώπινο δυναμικό το οποίο απασχολείται στον τομέα του τουρισμού όσο το δυνατόν πιο άρτια ((Dallen & Gyan, 2009, σ. 280), (Palaskas, Tsampra, & Papatheodorou, 2006)).

Οι αρχαιολογικοί χώροι που διαθέτει η Ελλάδα και τα μουσεία που μπορούν να τα επισκεφθούν, αποτελούν πόλο έλξης για τη χώρα μας και μάλιστα πολύ ισχυρό. Θα πρέπει, όμως οι αρμόδιοι να εστιάσουν σε τρόπους προώθησης οι οποίοι να συνδυάζουν την πολιτιστική κληρονομιά που διαθέτει η Ελλάδα με άλλες δραστηριότητες. Προκειμένου, δηλαδή, να αξιοποιηθούν τα πολιτιστικά μνημεία που διαθέτει η χώρα μας ούτως ώστε να ενισχυθεί ο πολιτιστικός τουρισμός και εν συνεχεία να επιτευχθεί η βιώσιμη ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού της χώρας μας, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη κάποιοι επιπλέον παράμετροι. Οι αρχαιολογικοί χώροι και τα μουσεία που διαθέτει η χώρα μας θα πρέπει να διαχειριστούν με τέτοιον τρόπο ώστε να αυξηθεί η επισκεψιμότητά τους και να προσελκύσουν ακόμη μεγαλύτερο κοινό, η παιδεία και ο προσανατολισμός που αφορούν στην πολιτιστική κληρονομιά θα πρέπει να ενισχυθούν με έναν περισσότερο ελκυστικό και σύγχρονο τρόπο, θα πρέπει να δημιουργηθούν περισσότερα μουσεία τα οποία να αναδεικνύουν την πολιτιστική μας κληρονομιά και να διαμορφωθούν υποδομές οι οποίες να είναι κατάλληλες, ένα πολύ σημαντικό αίτημα το οποίο έχει τεθεί από τις τοπικές κοινωνίες (Palaskas, Tsampra, & Papatheodorou, 2006).

Έχει παρατηρηθεί πως το μεγαλύτερο ποσοστό των τουριστών που επιλέγουν την εναλλακτική μορφή της πολιτιστικής κληρονομιάς, συγκεντρώνεται στην Αθήνα και συγκεκριμένα σε ένα μνημείο της. Αυτό το γεγονός, αποτελεί ένδειξη πως οι πόροι και οι υποδομές που προβάλλουν την κληρονομιά του πολιτισμού της χώρας μας και την αξιοποιούν, είναι άνισα κατανομημένοι, με αποτέλεσμα να υποβαθμίζεται ο πλούτος των μνημείων που υπάρχει στην περιφέρεια, να μην αξιοποιούν τα αποθέματα που υφίστανται και θα μπορούσαν να οδηγήσουν στη βιώσιμη ανάπτυξη, στην αναβάθμιση του συνόλου της περιφέρειας της Ελλάδος, στη δημιουργία καλύτερων συνθηκών για διαβίωση και στη δημιουργία νέων θέσεων και ευκαιριών για απασχόληση (Palaskas, Tsampra, & Papatheodorou, 2006).

Μια πολύ σημαντική στρατηγική η οποία είναι η καλύτερη δυνατή ώστε να επιτευχθεί η επανεπίσκεψη της Ελλάδας ως προορισμός πολιτιστικού τουρισμού, είναι να δοθεί έμφαση στα πολιτιστικά δρώμενα όπως είναι οι θεατρικές παραστάσεις ή τα φεστιβάλ μουσικής, αλλά και η δυνατότητα να μετατραπούν οι μουσειακοί και οι μνημειακοί χώροι σε ζωντανούς χώρους παρέχοντας με αυτόν τον τρόπο αξέχαστες εμπειρίες στους επισκέπτες (Palaskas, Tsampra, & Papatheodorou, 2006).

Εκτός από την προσπάθεια που πρέπει να γίνει στον τομέα που αφορά αποκλειστικά στα πολιτιστικά προϊόντα της χώρας, πολύ σημαντικό επίσης είναι να πραγματοποιηθεί μια στρατηγική η οποία θα στοχεύει στην αναβάθμιση του δυναμικού των ξενοδοχείων σε ποιοτικό επίπεδο και στη δημιουργία τουριστικών υποδομών οι οποίες να είναι ειδικές και να μπορούν να στηρίξουν την ανάπτυξη των διάφορων μορφών εναλλακτικού τουρισμού που υπάρχουν, όπως για παράδειγμα η δημιουργία συνεδριακών κέντρων, θεματικών πάρκων, εγκαταστάσεων για την αξιοποίηση των ιαματικών πηγών (Palaskas, Tsampra, & Papatheodorou, 2006).

Γίνεται αντιληπτό, πως προκειμένου ο τουρισμός της Ελλάδας να έχει τον απαιτούμενο βαθμό ανάπτυξης, θα πρέπει να υπάρχει ένας συνδυασμός μεταξύ της προώθησης του τουρισμού της παράδοσης με τις μορφές εναλλακτικού τουρισμού έχοντας ως κοινό άξονα τον πολιτισμό. Μέσα από τις κατάλληλες στρατηγικές κινήσεις προκειμένου να επιμηκυνθεί η περίοδος του τουρισμού και να επεκταθεί σε όσο το δυνατόν περισσότερες περιοχές η βιομηχανία του τουρισμού, επέρχεται η βιώσιμη ανάπτυξη στον τομέα του τουρισμού. Η πολιτεία και οι φορείς της βιομηχανίας πρέπει να συνεργάζονται προκειμένου να προωθηθούν οι απαραίτητες στρατηγικές, να υπάρχει

συλλογική δράση όταν εκδίδονται αποφάσεις οι οποίες αφορούν τις περιοχές που διαθέτουν πολιτιστικό ενδιαφέρον, να θεσπίζονται τα απαραίτητα μέτρα για τη διασφάλιση της προστασίας του περιβάλλοντος και της κληρονομιάς και να υπάρχει η δυνατότητα χρηματοδότησης όταν κρίνεται αναγκαίο ((Dallen & Gyan, 2009, σ. 280), (Palaskas, Tsampra, & Papatheodorou, 2006)).

Η διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος που είναι ευνοϊκό σε συνδυασμό με τους κατάλληλους ανθρώπινους πόρους, παρέχει υψηλής ποιότητας υπηρεσίες και προϊόντα τουρισμού, που οδηγούν με τη σειρά τους σε μια επιτυχή προσφορά του ελληνικού τουρισμού, αξιοποιώντας την πολιτιστική του κληρονομιά και το συνδυασμό του πολιτισμού με τα φυσικά τοπία. Οι αρχαιολογικοί χώροι της Ελλάδας, τα μουσεία της και τα μνημεία της μπορούν να μετατραπούν σε εστίες εκμάθησης του πολιτισμού σε παγκόσμιο επίπεδο, αρκεί να πραγματοποιείται η κατάλληλη μελέτη, η σωστή διαδικασία συντήρησής τους και η προβολή τους με καινοτόμες μεθόδους. Σε αυτήν την προσπάθεια έχει ενταχθεί και προώθηση συνδυασμού των πολιτιστικών αγαθών με κάποιες άλλες δραστηριότητες και προκειμένου να επιτευχθεί αυτή η προσπάθεια θα πρέπει να δημιουργηθούν οι κατάλληλες υποδομές, να οργανωθούν πολιτιστικές εκδηλώσεις και γεγονότα προβολής της κληρονομιάς πολιτισμού της Ελλάδας (Palaskas, Tsampra, & Papatheodorou, 2006).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΠΑΤΡΑ ΚΑΙ Η ΑΥΛΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

3.1 Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ

Η Πάτρα είναι η τρίτη μεγαλύτερη πόλη της Ελλάδας και η μεγαλύτερη στο Νομό της Πελοποννήσου (Φέσσα, 2014). Αποτελεί την πρωτεύουσα του Νομού Αχαΐας, είναι το μητροπολιτικό κέντρο της Δυτικής Ελλάδας και ο πληθυσμός της ξεπερνά τους 200.000 κατοίκους. Οι φιλόξενοι κάτοικοί της, η πλούσια πολιτιστική της παράδοση αλλά και πολιτική παράδοση, η φυσική ομορφιά της, οι εμπλουτισμένες υποδομές της και το σύγχρονο πνεύμα της, είναι κάποια από τα στοιχεία που την χαρακτηρίζουν (Πετρόπουλος, 2004)

Σύμφωνα με τη γραπτή παράδοση, οι Αχαιοί της Σπάρτης, με επικεφαλής τον Πρευγένη και με το γιο του τον Πατρέα, ήρθαν και ίδρυσαν την πόλη της Πάτρας το 1082 π.Χ., όταν κατά τα τέλη της μυκηναϊκής εποχής τους εκδίωξαν οι Δωριείς. Την Ανατολική Αχαΐα την κατέλαβαν οι Αχαιοί του Άργους, οι οποίοι επίσης εκδιώχθηκαν από τους Δωριείς, έχοντας ως επικεφαλής τους τον Τισαμενό. Μέχρι τότε, όλη η Αχαΐα από τους Ίωνες ονομαζόταν Ιωνία και από τον Αιγιαλό βασιλιά της Σικύωνος ονομαζόταν Αιγιαλός, εξαιτίας της έκτασής της κατά μήκος της παραλίας/του αιγιαλού. Η Αρόη, η Άνθεια και η Μεσάτι, συνενώθηκαν από τον Πρευγένη και τον Πατρέα, έχοντας την Αρόη, την παλαιότερη, για κέντρο και ιδρύθηκε μια καινούρια πόλη με το όνομα «Πάτρεις» από τον Πατρέα (Πετρόπουλος, 2004).

Η Πάτρα, έχει καταγράψει μια πολύ σπουδαία ιστορία στα βάθη των αιώνων, η οποία έχει αποτυπωθεί στα πολιτιστικά στοιχεία που διαθέτει και στους θεσμούς της. Με τη βοήθεια των ανασκαφών, έχουν καλυφθεί πολλά στοιχεία για την πόλη της Πάτρας και άλλα έχουν αναιρεθεί. Η Πάτρα είχε πρώτο κατοικηθεί από την 3^η χιλιετία π.Χ. στην περιοχή που σήμερα είναι γνωστή ως Αρόη. Στη μυκηναϊκή εποχή ήταν ένα σημαντικό κέντρο και ο ρόλος της στα αρχαία χρόνια ως μέλος της Αχαϊκής Συμπολιτείας ήταν πρωταγωνιστικός. Υπήρχαν πολλά μυκηναϊκά νεκροταφεία και φαίνεται πως αποτελούσε μια θρησκευτική ένωση. Ενώ κατά κύριο λόγο η Πάτρα ήταν μια περιοχή αγροτική, ανήλθε σε σημαντικό λιμάνι στην Κλασική περίοδο. Μετά από προτροπή του Αλκιβιάδη, το 419 π.Χ. η Πάτρα κατασκεύασε μακρά τείχη για να συνδέσει την πόλη με το λιμάνι της και μετά το 280 π.Χ. ο ρόλος της ήταν σημαντικός προκειμένου

να ιδρυθεί η δεύτερη Αχαϊκή Συμπολιτεία, η οποία στηρίχθηκε στη δημοκρατία και στην ισότητα, μαζί με τρεις πόλεις που συμμετείχαν, Δύμη, Τρίτεια και Φαραί. Να προσθέσουμε πως, μέχρι τότε η Πάτρα δεν είχε κάποιο σημαντικό ρόλο στις πολιτικές εξελίξεις που συνέβαιναν στην υπόλοιπη Ελλάδα, έπειτα όμως από την ίδρυση της δεύτερης Αχαϊκής Συμπολιτεία, οι πρωτοβουλίες για τις πολιτικές κινήσεις μεταφέρθηκαν στη Δυτική Αχαΐα (Φέσσα, 2014). Η Αχαϊκή Συμπολιτεία διαλύθηκε το 146 π.Χ. όταν οι Ρωμαίοι κατέλαβαν την Πάτρα (Παπανικολάου, 2019).

Κατά τη Ρωμαϊκή εποχή, η Κόρινθος καταστράφηκε, γεγονός που οδήγησε το λιμάνι της Πάτρας να διαδραματίσει κυρίαρχο ρόλο στην επικοινωνία μεταξύ της Ελλάδας και της Ιταλίας και να γνωρίσει τη μεγαλύτερη ακμή στην ιστορία της. Πολλά δημόσια κτίρια χτίστηκαν εκείνη την εποχή, όπως το ρωμαϊκό αμφιθέατρο, το ρωμαϊκό Ωδείο αλλά και δρόμοι, και η πόλη της Πάτρας άκμαζε ως μια κοσμοπολίτικη πόλη. Να σημειώσουμε πως ακόμη σήμερα, στην Άνω πόλη βρίσκεται το Ρωμαϊκό Ωδείο, το οποίο σύμφωνα με τον Πausανία μαζί με το Ωδείο της Αθήνας, διαθέτει την ωραιότερη διακόσμηση. Το Ωδείο ήταν η συνέχεια της αρχαία αγοράς και μέσα ήταν το άγαλμα του Απόλλωνα. Έπειτα από πολέμους και σεισμούς, καταστράφηκε και καλύφθηκε με χώματα και με άλλα κτίρια. Το 1889 ήρθε πάλι στο φως, μετά από εκσκαφές που έγιναν και το 1956 ολοκληρώθηκε η αναστήλωσή του (Πετρόπουλος, 2004).

Η Πάτρα, απλωνόταν έως και τη θάλασσα και ο πληθυσμός της είχε μεγαλώσει τόσο που οδήγησε στη δημιουργία ακόμη δύο νεκροταφείων. Το 66 μ.Χ. ο σταυρικός θάνατός στον Απόστολο Ανδρέα αποτέλεσε ένα σημείο τομής για την ιστορία της Πάτρας. Το 300 μ.Χ. , ένας ισχυρός σεισμός συνέβη στη βόρεια Πελοπόννησο και αποτέλεσε πιθανή αιτία της παρακμής που προήλθε στην Πάτρα (Φέσσα, 2014), (Παπανικολάου, 2019)).

Η Πάτρα συνέχισε να αποτελεί μια εμπορική πόλη και κατά τη Βυζαντινή εποχή, όμως Λατίνοι, Φράγκοι, Ενετοί, Τούρκοι και Βυζαντινοί την πολιορκήσαν. Ο σεισμός που συνέβη το 551 την κατέστρεψε. Η χήρα Δαναηλίδς η οποία προερχόταν από την Πάτρα, κατά τον 9^ο αιώνα, είχε συγκεντρώσει έναν απέραντο πλούτο σε βιομηχανίες κλωστοϋφαντουργία και ταπήτων και η υποστήριξή της στο να ανέβει στο βυζαντινό θρόνο ο Βασίλειος Α' του Μακεδόνα ήταν κρίσιμη. Ήταν ένα γεγονός που υποδείκνυε μια περίοδο ακμής για την πόλη της Πάτρας και πράγματι μέσα στους αιώνες που ήρθαν, αναπτύχθηκε στον τομέα της εμπορίας και της μεταξουργίας (Φέσσα, 2014).

Παρατηρήθηκε μια άνθηση στην οικονομία της Πάτρας, με το λιμάνι να αποτελεί το σταθμό ανάμεσα στην Ανατολή με τη Δύση (Παπανικολάου, 2019).

Σλάβοι, Βούλγαροι, Σαρακηνοί και Νορμανδοί, πολιορκούσαν ο ένας μετά τον άλλον την Πάτρα από το 805 έως και το 1147. Το 1204, την Πάτρα την κατέκτησαν οι Φράγκοι έως και το 1429, και αποτέλεσε την έδρα των Λατίνων. Ο Γουλιέλμος Σαμπλίτης και ο Γοδεφρείδος Α' Βιλλαρδουίνος, κατέλειψαν την Πάτρα, την έκαναν πρωτεύουσα και επικεφαλής της Αχαΐας ήταν ο αρχιεπίσκοπος. Το 1408 η Πάτρα είχε γίνει ενετική. Στα τέλη του 15^{ου} αιώνα, ο λατίνος αρχιεπίσκοπος κυβέρνησε την πόλη. Όμως, το 1428, οι γιοι του Μανουήλ Β' Παλαιολόγου, Κωνσταντίνος και Θεόδωρος, πήραν την Πάτρα για έναν χρόνο στην κατοχή τους (Φέσσα, 2014), (Παπανικολάου, 2019)).

Από το 1458, η πόλη της Πάτρας ήταν υπό την κατοχή των Τούρκων και παρ' όλο που ο Μωάμεθ Β' είχε δώσει ειδικά προνόμια και είχε μειώσει τους φόρους, η Πάτρα δεν αποτελούσε κάποιο σημαντικό εμπορικό κέντρο. Η Βενετία μαζί με τη Γένοβα είχαν προσπαθήσει να κυριαρχήσουν στην Πάτρα μέσα από πολλαπλές πολιορκίες, όμως δεν τα είχαν καταφέρει (Φέσσα, 2014). Έως και το 1689 ήταν η πρώτη περίοδος υπό τους Τούρκικης κυριαρχίας. Έως το 1715 η Πάτρα επήλθε στους Ενετούς και έπειτα από το 1715 ξεκίνησε η δεύτερη περίοδος υπό τους Τούρκικης κυριαρχίας, όπου ο πληθυσμός της Πάτρας εξαιτίας των λεηλασιών είχε μειωθεί δραματικά (Παπανικολάου, 2019).

Ο ρόλος της Πάτρας στην επανάσταση της Ελλάδας το 1821 κατά των Οθωμανών ήταν καθοριστική, καθώς μαζί με την υπόλοιπη Αχαΐα και με τη Μάνη, ήταν η πρώτη εστία της επανάστασης. Η Πάτρα ήταν πρωτοστάτης στις προετοιμασίες που γίνονταν για τον αγώνα απελευθέρωσης (Παπανικολάου, 2019). Το 1821, στα μέσα του Φεβρουαρίου, οι πολίτες της Πάτρας δε δέχτηκαν να καταβάλλουν, για τον εξοπλισμό και για τα εφόδια του στρατού των Οθωμανών για τον πόλεμο κατά του Αλή Πασά, τις έκτακτες εισφορές. Τα μέλη από τη Φιλική Εταιρεία, έκαναν προετοιμασίες εκείνη την περίοδο για την επανάσταση από την πόλη της Πάτρας. Θεωρείται πως η ελληνική επανάσταση ξεκίνησε επίσημα στις 25 Μαρτίου το 1821 από επαναστάτες στο εκκλησάκι του Αγίου Γεωργίου και η Πάτρα απελευθερώθηκε στις 7 Οκτωβρίου το 1828 (Φέσσα, 2014).

Ο Ιωάννης Καποδίστριας, ως κυβερνήτης, ανέθεσε το 1829 στον Σταμάτιο Βούλγαρη ο οποίος ήταν αρχιτέκτονας, να εκπονήσει ένα πολεοδομικό σχέδιο, και αυτό γιατί είχε προβλέψει το σπουδαίο ρόλο τον οποίο διαδραμάτιζε στο νεοσύστατο κράτος η πόλη

της Πάτρας. Σύμφωνα με το σχέδιο, υπήρχε πρόβλεψη για άνοιγμα κάθετων και οριζόντιων δρόμων, για μεγάλες πλατείες και για επέκταση της Πάτρας έως και την παραλία. Από το 1834 και μετά, δημιουργήθηκαν αρχιτεκτονικά κτίρια με νεοκλασικό ρυθμό, μπαλκόνια από μάρμαρο και άλλα χαρακτηριστικά εμπνευσμένα από τη Δύση. Αναγέρθηκαν ο μητροπολιτικός ναός και το θέατρο «Απόλλων», το δημοτικό νοσοκομείο, ο παλιός ναός του Αγίου Ανδρέα και κτίστηκαν οικοδομήματα από πέτρα και εγκαταστάσεις που λειτουργούσαν ως εργοστάσια και αποθήκες σταφίδας. Η Πάτρα εξελισσόταν σε κύριο εμπορικό κέντρο της Ελλάδας και αναπτυσσόταν με ταχύς ρυθμούς. Ως αποτέλεσμα της ανάπτυξης της Πάτρας ήταν το καρναβάλι το οποίο καθιερώθηκε από το 1870 με την παρέλαση και με την κατασκευή αρμάτων και επηρέασε την κουλτούρα των κατοίκων της Πάτρας (Παπανικολάου, 2019).

Έπειτα από την καταστροφή της Μικράς Ασίας πολλές από τις οικογένειες Ελλήνων Μικρασιατών εγκαταστάθηκαν στην πόλη της Πάτρας και στην αρχή τα σχολεία και οι σταφιδαποθήκες αποτελούσαν τη στέγασή τους. Τα Προσφυγικά της Πάτρας, δηλαδή οι πρώτοι συνοικισμοί για τους πρόσφυγες ξεκίνησαν να κατασκευάζονται το 1926. Οι πρόσφυγες της Μικράς Ασίας, έχτισαν το ναό της Αγίας Φωτεινής σαν ανάμνηση του ναού που είχαν στη Σμύρνη και δίπλα από αυτόν, το 1925 κατασκευάστηκε το γήπεδο προσφυγικών, το οποίο αποτελεί ένα από τα πιο αρχαία γήπεδα της χώρας μας. Η κοινωνία της Πάτρας αλλά και ο πολιτισμός της εμπλουτίστηκαν από τους Μικρασιάτες (Φέσσα, 2014).

Στα νεότερα χρόνια, εφόσον η Πάτρα απελευθερώθηκε από τους Τούρκους, το λιμάνι και το εμπόριο που μπορούσε να διεξάγει μέσω του λιμανιού, τη βοήθησαν στο να έχει μια ταχεία ανάπτυξη. Να σημειώσουμε επίσης πως, η Πάτρα ήταν η πρώτη πόλη της Ελλάδας η οποία εισήγαγε τους ηλεκτροκίνητους τροχιάδρομους και το δημόσιο ηλεκτροφωτισμό. Η ανάπτυξή της καθλώθηκε εξαιτίας της πολεμικής προσπάθειας κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και αποτέλεσε τον κύριο στόχο κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο για τους βομβαρδισμούς των αεροπορικών της Ιταλίας. Όταν η Πάτρα ήταν υπό την κατοχή των δυνάμεων του άξονα, η στρατιωτική διοίκηση των Γερμανών είχε εγκατασταθεί στην πόλη και τα στρατεύματα της Ιταλίας στάθμευαν εκεί. Στη γειτονική πόλη της Πάτρας, στα Καλάβρυτα, τα στρατεύματα τις Γερμανίας εκτέλεσαν όλους τους άνδρες και έκαψαν όλη την πόλη στις 13 Δεκεμβρίου το 1943. Εφόσον η πόλη απελευθερώθηκε, η ανάπτυξή της ήταν ταχεία, είχε μια έντονη πνευματική και

καλλιτεχνική ζωή και χτίστηκαν πολλά κτήρια νεοκλασικά, κάποια από τα οποία υπάρχουν μέχρι και σήμερα (Φέσσα, 2014).

Το 1964 ιδρύθηκε το Πανεπιστήμιο της Πάτρας αποτελώντας ένα μήνυμα ελπίδας για το μέλλον της, το 1983 ιδρύθηκε το Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα της Πάτρας και το 1992 ιδρύθηκε το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο με έδρα την Πάτρα. Το δεύτερο πολύ σημαντικό έργο για την Πάτρα ήταν το Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο, το οποίο ξεκίνησε να λειτουργεί από το 1988. Παρά τις διάφορες επιπτώσεις που μπορεί να έπλητταν την πόλη της Πάτρας, το λιμάνι ήταν πάντα ένα σημείο αναφοράς με τις μεταφορές, το εμπόριο και την επικοινωνία να αναπτύσσονται διαρκώς (Παπανικολάου, 2019).

Από τις αρχές του 1990, λόγω των γεωπολιτικών αλλαγών από τους πολέμους, η Πάτρα κατέστη για έναν μεγάλο αριθμό μεταναστών και προσφύγων το σημείο εξόδου για την Ευρώπη αλλά και το 2002 ένα ρεύμα μεταναστών το οποίο συνεχώς διογκωνόταν, δημιούργησε στην Πάτρα μια νέα πραγματικότητα. Η δημιουργία της γέφυρας «Χαρίλαος Τρικούπης» που συνέδεε το Ρίο με το Αντίρριο δημιούργησε για την Πάτρα μια νέα εποχή και αποτέλεσε ένα από τα πιο σημαντικά έργα ανάπτυξης της Ελλάδας με καθοριστική σημασία (Παπανικολάου, 2019).

Η Πάτρα, στη σημερινή εποχή, αποτελεί μια από τις πιο σπουδαίες πόλεις της Ελλάδας με κυρίαρχο ρόλο να συνεχίζει να έχει το λιμάνι της. Η πόλη της Πάτρας αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά κέντρα της χώρας μας όσον αφορά το εμπόριο, τη ναυτιλία και τον τουρισμό (Φέσσα, 2014). Ο δημόσιος και ο ιδιωτικός τομέας, έχουν συνεργαστεί για να αναδείξουν αυτή τη δυναμική πόλη, η οποία διαθέτει κοινωνική οργάνωση, μεριμνά για την επιμόρφωση και για την εκπαίδευση, διαθέτει σύγχρονες υποδομές, μικρές παραγωγικές μονάδες με προηγμένη τεχνολογία που είναι ευέλικτες και ανθρώπινους πόρους που έχουν καταρτιστεί με σύγχρονη τεχνογνωσία. Το Καρναβάλι, συνδέεται ακόμη με την Πάτρα προσελκύοντας επισκέπτες και προσφέροντας στην πόλη οικονομική ανάπτυξη (Παπανικολάου, 2019).

Η πόλη της Πάτρα έχει τη δυνατότητα να συμβάλει προκειμένου να δημιουργηθούν ανάμεσα στον τοπικούς φορείς και στους εγχώριους και διεθνείς μηχανισμούς δεσμοί επικοινωνίας, οι οποίοι θα οδηγήσουν σε μια νέα πραγματικότητα για την αγορά και για την οικονομία. Η γεωγραφική θέση της Πάτρας ως πύλη της Ευρώπης, όπως και η πολιτιστική της ιστορία, πρέπει να αξιοποιηθούν. Το 2006, όντας πολιτιστική

πρωτεύουσα της Ευρώπης, διεξήχθησαν στην πόλη εκδηλώσεις υπό την οργάνωση του Υπουργείου Πολιτισμού, όμως δυστυχώς δε αποκτήθηκαν οι πολιτιστικές υποδομές οι οποίες αναμένονταν. Τέλος, η πόλη της Πάτρας είχε προσδοκίες πως, με την ολοκλήρωση του αρχαιολογικού μουσείου το οποίο λειτούργησε αμέσως και με την κατασκευή του εμπορικού λιμανιού, σε συνδυασμό με το Πανεπιστήμιο Πατρών, μπορεί να αποτελέσει έναν από τους βασικούς πυλώνες για ανάπτυξη και για μελλοντική προοπτική (Παπανικολάου, 2019).

3.2 Η ΑΥΛΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ

3.2.1 ΘΕΑΤΡΟ ΣΚΙΩΝ (ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ)

Ως θέατρο σκιών, ορίζεται μία θεατρική παράσταση η οποία είναι είτε κωμική είτε δραματική, το επιτελείο είναι ένας μάστορας και οι βοηθοί του, χρησιμοποιούν διάφορες φιγούρες, με τη βοήθεια του φωτός και της σκιάς κάνουν διάφορα εφέ, κάνουν διαλόγους, χορεύουν και τραγουδούν (Κορκά, 2018). Η κίνηση πίσω από ένα λευκό πανί από ασπρόμαυρες και έγχρωμες φιγούρες, ημιδιάφανα ζωγραφισμένες, δημιουργεί το λαϊκό δρώμενο που είναι το θέατρο σκιών, ο Καραγκιόζης. Μέσα από αυτό, αξιολογείται κάθε ερέθισμα και εντάσσεται στην λαϊκή κουλτούρα (<http://ayla.culture.gr>). Μια παράσταση θεάτρου σκιών, είναι ένας ευφυής συνδυασμός από πολλά μέσα έκφρασης, με σενάριο το οποίο πηγάζει από ποικίλα ερεθίσματα, όπως οι ιστορίες από την καθημερινότητα, αφηγήσεις με επιρροές από μυθολογία, από θρύλους, από ιστορικά έργα, από παραδόσεις, από παραμύθια. Ένα μικρό μέρος των σεναρίων είναι ο σκελετός και το υπόλοιπο είναι ελεύθερο για αυτοσχεδιασμό. Στον караγκιόζη, υπάρχει ο κεντρικός ήρωας και οι υπόλοιπες φιγούρες γύρω του. Ανάλογα με τις ανάγκες της παράστασης, περνούν διάφορα πρόσωπα, είτε ιστορικά είτε από μυθολογία, και υπάρχει και η μουσική που έχει πολύ σημαντικό ρόλο σε αυτές τις παραστάσεις. Υπάρχει ποικιλία από χαρακτήρες, με διάσταση εθνοτοπική, δημιουργώντας ένα θέαμα με πολιτισμικό χαρακτήρα (Κορκά, 2018).

Στη χώρα μας, η διάδοση του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού και η αφομοίωση της τέχνης από το θέατρο σκιών, οφείλεται στον πατρινό ψάλτη Σαρδούνη Δημήτριο, καλλιτεχνικά γνωστός ως Μίμαρος. Αυτός είναι που έδωσε κάποια από τα κύρια χαρακτηριστικά στοιχεία στον караγκιόζη, με βάση τα οποία το θέαμα συνδέθηκε με

την παράδοση και με την ιστορία της Ελλάδας, αποκτώντας ελληνικό χαρακτήρα. Επίσης, μέσα από αυτά τα χαρακτηριστικά, μετατράπηκε σε ένα θέατρο δημοφιλές και για οικογένειες (Κορκά, 2018).

Μέχρι πριν εμφανιστεί ο κινηματογράφος και η τηλεόραση, το θέατρο σκιών είχε μεγάλο κοινό το οποίο συμμετείχε στις παραστάσεις ενεργά αλλά και μέσα από στη διαμόρφωση μαζί με τους ειδικούς, στα σενάρια. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, να καταστούν τα θέατρα σκιών ως λαϊκές δημιουργίες. Στα χρόνια που ακολούθησαν, το θέατρο σκιών μπήκε στα σχολεία και συνδέθηκε με τι πιο νεαρές ηλικίες και έπειτα μέσα από την ένταξή του στην τηλεόραση μετατράπηκε σε παιδικό θέαμα. Τα τελευταία χρόνια, το θέατρο σκιών έχει κατορθώσει να ανακτήσει και πάλι σιγά –σιγά τον αρχικό χαρακτήρα που είχε και το κοινό από ενήλικες. Επιπλέον, η μελέτη για το θέατρο σκιών έχει ενταθεί, με αποτέλεσμα η επιστημονική κοινότητα να έχει αυξήσει το ενδιαφέρον της και κατ' επέκταση το θέατρο σκιών να διαδοθεί. Είναι μια επιλογή η οποία μπορεί να ασκήσει επιρροή με ποικίλους τρόπους στην κωμωδία και στην πολιτιστική δημιουργία γενικά (Κορκά, 2018).

Το πεδίο της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς που ακούει στο θέατρο σκιών, είναι πρώτα από όλα οι προφορικές παραδόσεις και οι εκφράσεις. Οι διάλογοι που πραγματοποιούνται μέσα στις παραστάσεις, διασώζονται και από στόμα σε στόμα μεταδίδονται, όπως και τα τραγούδια τα οποία επίσης ανήκουν στην λαϊκή παράδοση. Το θέατρο σκιών, αποτελεί μια επιτελεστική τέχνη, καθώς είναι ένα θέαμα με θεατρική δομή. Οι φιγούρες οι οποίες προαναφέραμε, αποτελούν χαρακτήρες με συγκεκριμένο ρόλο. Το κοινό συμμετέχει ενεργά όπως είπαμε και στο θέαμα αλλά και στη συνδημιουργία σεναρίων, και με ποικίλους τρόπους σχολιάζεται η εκάστοτε καθημερινότητα. Στην θεατρική παράσταση, υπάρχουν στοιχεία από την καθημερινότητα, από την πολιτική επικαιρότητα, από τη μυθολογία και από την παράδοση της ιστορίας μας. Συχνά, ενσωματώνονται και έθιμα και τελετουργικά στοιχεία. Όσον αφορά, τώρα, στον τρόπο με τον οποίο συνδέεται η τεχνογνωσία με την παραδοσιακή χειροτεχνία, οι κατασκευές των φιγούρων με τεχνοτροπία παραδοσιακή, είναι αριστοτεχνική, δεδομένου ότι είναι ένας συνδυασμός από λαϊκή ζωγραφική με τεχνική από επεξεργασία χαρτονιού, ζελατίνης ή δέρματος. Αυτή η τεχνική, περιλαμβάνει ευρεσιτεχνίες και καινοτομίες, οι οποίες εισήχθησαν από τους δημιουργούς του καραγκιόζη, προκειμένου να εξελίξουν και να κάνουν πιο εύκολη τη δουλειά τους (<http://ayla.culture.gr>).

Το θέατρο σκιών έχει μεγάλη σημασία για την άυλη πολιτιστική κληρονομιά και για το λόγο αυτό, θα πρέπει να αξιοποιηθεί αλλά και να διαφυλαχθεί. Έχει μία δύναμη επικοινωνίας αναπαράγει στοιχεία από τη λαϊκή τέχνη, μοτίβα καλλιτεχνικά που έχουν ένα υψηλό επίπεδο, αλλά και ισχυρά πρότυπα πολιτισμού, να τα μεταδίδει, επομένως πρέπει να αναγνωρίζεται και να προβάλλεται. Το θέατρο σκιών είναι ένα από τα πιο σημαντικά κεφάλαια της πολιτιστικής μας κληρονομιάς το οποίο έχει ασκήσει επιρροή σε μεγάλους καλλιτέχνες της Ελλάδας. Διαθέτει έναν πολυπολιτισμικό χαρακτήρα, καθώς παρουσιάζει ποικίλους χαρακτήρες, πολιτισμικές παραδόσεις και εθνότητες (<http://ayla.culture.gr>).

Προκειμένου να διαφυλαχθεί το θέατρο σκιών και να μεταδοθεί αυτή η τέχνη, διάφοροι φορείς, όπως οι δήμοι, οι πολιτιστικοί σύλλογοι, οργανώνουν σεμινάρια. Αυτά τα σεμινάρια παρουσιάζουν τη βασική ιστορία που υπάρχει πίσω από το θέατρο σκιών, τις παραδόσεις, τον τρόπο με τον οποίο κατασκευάζονται οι φιγούρες και τα σχετικά, αναφέρονται στο ρεπερτόριο που έχουν οι παραστάσεις αλλά και στις τεχνικές μίμησης που χρησιμοποιούν. Εκτός από τα σεμινάρια, αυτοί οι φορείς οργανώνουν και εργαστήρια όπου κατασκευάζονται φιγούρες, απευθυνόμενα κυρίως σε νεαρής ηλικίας κοινό (<http://ayla.culture.gr>).

Ένας άλλος τρόπος διαφύλαξης του θεάτρου σκιών, ο οποίος πραγματοποιείται κυρίως στην Α' βάρθμια εκπαίδευση, είναι πως ανατίθεται στους μαθητές ως εργασία να οργανώσουν μια παράσταση για το θέατρο σκιών. Με αυτόν τον τρόπο οι μαθητές μούνται στη τέχνη που αφορά στο θέατρο σκιών. Τέλος, τα φεστιβάλ και οι διαγωνισμοί, είναι δράσεις οι οποίες δίνουν ευκαιρίες σε νέους καλλιτέχνες να αναδειχθούν. Είναι πολύ σημαντικό, όλες οι δραστηριότητες οι οποίες προαναφέραμε, να μπορέσουν να συντονιστούν. Θα πρέπει να δημιουργηθούν φορείς οι οποίοι θα έχουν όλη την ευθύνη για την οργάνωση όλων αυτών των δραστηριοτήτων. Να δημιουργηθεί ένα σύγχρονο μουσείο για το θέατρο σκιών, το οποίο θα διαθέτει όλες τις αντιλήψεις και τις μεθόδους που είναι σύγχρονες, θα λειτουργεί σύμφωνα με αυτές, με αποτέλεσμα να διαφυλάσσεται και να μεταδίδεται η τέχνη που έχει το θέατρο σκιών και να εξασφαλίζεται η εξέλιξη που θα έχει (<http://ayla.culture.gr>).

3.2.2 ΠΑΤΡΙΝΟ ΚΑΡΝΑΒΑΛΙ

Πολλοί λαογράφοι έχουν δώσει διαφορετικές ερμηνείες για την ετυμολογία του καρναβαλιού. Η πραγματικότητα είναι πως το καρναβάλι σχετίζεται με την απόκρια, η οποία ερμηνεύεται ως η αποχή από το κρέας και το καρναβάλι αποτελεί μια αναπαράσταση με πλήρη στοιχεία από τις γιορτές του θεού Διόνυσου (Βερέττας, 2004).

Το καρναβάλι της Πάτρας, είναι ένα έθιμο, μια εκδήλωση, που έχει καθιερωθεί από το 1870, όπως αναφέραμε στην προηγούμενη ενότητα της εργασίας, και συνεχίζει μέσα στο πέρασμα των χρόνων να διατηρείται. Μέσα σε όλα αυτά τα χρόνια, το καρναβάλι έχει εξελιχθεί και έχει αποκτήσει τα δικά του χαρακτηριστικά. Έχουν αναπτυχθεί οργανωμένες καρναβαλικές εκδηλώσεις, η μαζική συμμετοχή έχει επεκταθεί και η λαϊκή πρωτοβουλία ενθαρρύνεται (Πολίτης, 1987, σ. 200).

Δεν μπορεί να οριστεί το χρονικό σημείο στο οποίο το πατρινό καρναβάλι κατέστη περίφημο, διότι άκμαζε σταδιακά μέσα από την πορεία των χρόνων και κάτω από τις επικρατούσες συνθήκες. Μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους, το 1828, είχαν αρχίσει να εδραιώνονται στην τοπική κοινωνία της Πάτρας ο χορός και οι «Μπούλες» ως γιορτή της αποκριάς. Αργότερα, εντάχθηκαν οι ευρωπαϊκοί χοροί και η γιορτή διοργανωνόταν και στους δημόσιους χώρους και όχι μόνο στα σπίτια που είχαν οι πλούσιοι. Οι «Μπούλες» αφορούσαν στο μασκάρωμα ατόμων με ενδυμασίες πρόχειρα φτιαγμένες με κακής ποιότητας υλικά και μετέδιδαν στον κόσμο τη χαρά γυρίζοντας μέσα στους δρόμους. Από το 1865 το καρναβάλι άρχισε να διαμορφώνεται και να εξελίσσεται βασιζόμενο σε διαφορετικές επιδράσεις. Από το 1870 τα άρματα έκαναν την εμφάνισή τους και παρέλαυαν οι πρώτες μασκαράτες. Μετά το 1900 το καρναβάλι γνώρισε την πρώτη του ακμή, με τις διάφορες εκδηλώσεις οι οποίες πραγματοποιήθηκαν και με τις ενδυμασίες όλων όσων συμμετείχαν. Υπήρχαν άρματα τα οποία βραβεύτηκαν και πραγματοποιήθηκε και μια εντυπωσιακή παρέλαση. Παρά τις αντιδράσεις που κατά καιρούς είχαν προκύψει, το καρναβάλι της Πάτρας δεν είχε υποστεί καμία βλάβη. Αντιθέτως, μέσα από τη δημοσιότητα που έλαβε στους τύπους διαδόθηκε άμεσα και οι επισκέπτες πολλαπλασιάστηκαν. Η διάδοσή του από τα μέσα προσέκλυσε και ξένο κόσμο και μέσα από την κατάλληλη διαφήμιση βελτιώθηκε και αποτέλεσε έναν θρύλο (Βερέττας, 2004).

Τα έθιμα και οι ενδυμασίες είναι στοιχεία άρρηκτα συνδεδεμένα με το καρναβάλι της Πάτρας και είναι αναγνωρισμένα από το πολιτισμικό σκηνικό που επικρατεί στη χώρα μας. Το καρναβάλι της Πάτρας, διαθέτει στοιχεία της ιστορίας μας, ήθη και έθιμα, δρώμενα και διάφορες ενδυμασίες, τα οποία πρέπει να συνεχιστούν και να εξελιχθούν μέσα στην κοινωνία του τόπου της Πάτρας (Ηλιάδου - Μανιάκη, 2006).

Οι μεταμφιέσεις και η χρήση μασκών, είναι από τα χαρακτηριστικά στοιχεία που πραγματοποιούνται στο καρναβάλι της Πάτρας. Η μάσκα και οι μεταμφιέσεις έχουν τις ρίζες τους στην αρχαία Ελλάδα. Σε διάφορους πολιτισμούς, από τότε που ξεκίνησε η ανθρώπινη ιστορία υπάρχει η μάσκα. Η σημασία της μάσκας ήταν συμβολική για αυτούς που τη φορούσαν και χρησιμοποιούταν σε διάφορες τελετές. Αποτελούσε ένα μέσο από τα πιο αρχαία, το οποίο το χρησιμοποιούσαν προκειμένου να αλλάξουν ταυτότητα και να ενσαρκώσουν κάποιον διαφορετικό ρόλο. Είχε πολλαπλή σημασία, καθώς χρησιμοποιούταν από διαφορετικούς λαούς και πολιτισμούς και με ποικίλους τρόπους. Οι μεταμφιέσεις λάμβαναν χώρα στις γιορτές του θεού Διόνυσου στην αρχαία Ελλάδα, που πραγματοποιούνταν καθ' όλη τη χρονιά σε διαφορετικές περιόδους. Στην παλαιολιθική εποχή υπάρχουν μεταμφιέσεις των ανθρώπων σε ζώα και στους αρχαίους λαούς αλλά και στη σημερινή εποχή η μεταμφίεση έχει επικρατήσει ως ένα έθιμο (Ηλιάδου - Μανιάκη, 2006).

Ακόμη ένα χαρακτηριστικό στοιχείο του καρναβαλιού, το οποίο έχει συνεχιστεί μέσα στα χρόνια ως παράδοση, είναι ο «Τελάλης». Ο «Τελάλης», είναι ο δημόσιος κήρυκας του καρναβαλιού, ο οποίος επάνω στο άρμα ενημερώνει τους πατρινούς για τις εκδηλώσεις που θα πραγματοποιηθούν καθ' όλη τη διάρκεια της καρναβαλικής περιόδου. Ανήμερα της γιορτής του Αγίου Αντωνίου εμφανίζεται, ενημερώνει το κοινό για την τελετή έναρξης του καρναβαλιού και χαρίζει ρυθμούς αποκριάς (Ηλιάδου - Μανιάκη, 2006).

Οι χοροί, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, ήταν η διασκέδαση που κυριαρχούσε στο πατρινό καρναβάλι. Η πιο χαρακτηριστική και ξεχωριστή εκδήλωση όπου κυριαρχούσε ο μοντέρνος χορός, ήταν τα «Μπουρμπούλια». Παρόμοια εκδήλωσε στην χώρα μας δεν υπάρχει. Είναι μια εκδήλωση του πατρινού καρναβαλιού από τις πιο παλιές, κοντά στο 1872 όπως έχει προσδιοριστεί, από τον Ερνέστο Τσίλερ. Τα χαρακτηριστικά αυτής της εκδήλωσης που την έκαναν ξεχωριστή, είναι πως γινόταν πάντα σε μεγάλη αίθουσα τις απογευματινές ώρες, οι ντάμες μεταμφιεσμένες με μάσκα και με μαύρο ντόμινο, οι

άντρες πλήρωναν φθινό εισιτήριο και οι μεταμφιεσμένες γυναίκες είχαν δωρεάν είσοδο, η δημιουργία των ζευγαριών για χορό γινόντουσαν από τις ντάμες και στην πίστα του χορού υπήρχαν άτομα διαφόρων τάξεων και ηλικιών. Σήμερα, γίνονται κατά τη διάρκεια του τριωδίου του πατρινού καρναβαλιού πέντε «Μπουρμπούλια» (Πολίτης, 1987, σ. 200).

Το μεγάλο θέαμα ήταν, και συνεχίζει να είναι, η παρέλαση του καρναβαλιού. Συμμετείχαν οι μασκαρεμένοι, τα άρματα, υπήρχε μουσική και χορός και το κεντρικό χαρακτηριστικό ήταν ο βασιλιάς καρνάβαλος, ο οποίος διέφερε κάθε χρονιά. Ο βασιλιάς καρνάβαλος ήταν η προσωποποίηση για το καρναβάλι, ταυτιζόταν με το Διόνυσο, και επρόκειτο για μια μεγάλη κατασκευή, με όγκο και με καρικατούρα ένα πρόσωπο. Μαζί με το βασιλιά καρνάβαλο, επάνω στο άρμα υπάρχει μια νεαρή, όμορφη κοπέλα η οποία κατέχει το ρόλο της βασίλισσας του καρναβαλιού. Στις μέρες μας, κατά την τελετή λήξης η οποία πραγματοποιείται στο λιμάνι, γίνεται κατά παράδοση η καύση του βασιλιά καρνάβαλου (Πολίτης, 1987, σ. 200).

Τέλος, ένα ακόμη έθιμο το οποίο συνεχίζεται στο πατρικό καρναβάλι, είναι «Το κυνήγι του κρυμμένου θησαυρού». Το παιχνίδι αυτό, πρώτο ξεκίνησε το 1966 και εισήλθε στο πρόγραμμα του καρναβαλιού έπειτα από πρόταση κάποιων καρναβαλιστών. Από τότε, το παιχνίδι του Κρυμμένου Θησαυρού, καθιερώθηκε και πραγματοποιείται κάθε χρόνο. Στο παιχνίδι συμμετέχουν τα πληρώματα του καρναβαλιού, το κάθε πλήρωμα αποτελεί μια ομάδα, τα μέλη της οποίας δε πρέπει να ξεπερνούν τους 300, και παρουσιάζουν ένα καρναβαλικό θέμα το οποίο το έχουν σχεδιάσει μόνοι τους. Η συμμετοχή στο παιχνίδι είναι ελεύθερη και τηρείται η σειρά προτεραιότητας (Ηλιάδου - Μανιάκη, 2006).

Μέχρι και σήμερα, λοιπόν, κάθε χρόνο υλοποιείται στην Πάτρα ένα πρόγραμμα με τις δραστηριότητες και με τις εκδηλώσεις που θα περιλαμβάνονται στο καρναβάλι της. Λειτουργεί ένα εργαστήριο στο οποίο πραγματοποιούνται οι κατασκευές για το καρναβάλι και γενικότερα καλύπτονται όλες οι ανάγκες που έχει αυτή η εκδήλωση. Όλες οι κατασκευές, διαθέτουν μια ιδιαίτερη καρναβαλική τεχνοτροπία και μια αισθητική που πρέπει να προβάλλονται. Η προσφορά του πατρινού καρναβαλιού είναι τόσο σημαντική, που πρέπει να εφαρμόζονται πολιτικές προκειμένου να αναπτύσσεται όσο το δυνατόν περισσότερο, να αναδεικνύεται και να προστατεύεται αυτός ο θεσμός που μετράει χρόνια (<https://www.carnivalpatras.gr>).

Σκοπός των φορέων που είναι υπεύθυνοι για τη διοργάνωση του πατρινού καρναβαλιού, είναι να διοργανώνονται μέσα στη διάρκεια όλου του έτους, πολιτιστικές εκδηλώσεις, όπως είναι οι συναυλίες, οι εκθέσεις, οι θεατρικές παραστάσεις και άλλα δρώμενα, τα οποία να είναι συνάρτηση του πατρινού καρναβαλιού. Θα πρέπει σε εθνικό, διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, να αναπτύσσονται πολιτιστικές ανταλλαγές, οι οποίες να έχουν σαν αντικείμενο το πατρινό καρναβάλι. Πολύ σημαντικό επίσης είναι, να ιδρυθεί ένα καρναβαλικό πάρκο και ένα καρναβαλικό μουσείο και να λειτουργήσει, να οργανώνονται δραστηριότητες επιμορφωτικού χαρακτήρα σε ότι αφορά το καρναβάλι, που να εκπαιδεύουν αλλά και να ψυχαγωγούν τους πολίτες. Οτιδήποτε σχετίζεται με την πολιτιστική κληρονομιά του καρναβαλιού της Πάτρας, θα πρέπει να προστατεύεται και να διαχειρίζεται σωστά από το Δήμο Πατρέων. Είναι πολύ σημαντικό να εφαρμόζονται πολιτικές και να υπάρχει συμμετοχή σε προγράμματα και σε δράσεις που έχουν στόχο να αναπτυχθεί ακόμη περισσότερο το καρναβάλι της Πάτρας ως ένας πολιτιστικός θεσμός και να εκπονούνται μελέτες προκειμένου να πραγματοποιηθούν. Και σε τοπικό επίπεδο, όμως, θα ήταν επιθυμητό να δημιουργηθούν οργανώσεις από εθελοντές με στόχο την προώθηση και την ανάπτυξη αυτής της εκδήλωσης. Προγράμματα τα οποία σχετίζονται με τον πολιτισμό και είναι συγχρηματοδοτούμενα από την Ευρώπη, θα ήταν θετικό να αναληφθούν και να συμμετάσχει οποιαδήποτε δράση είναι σχετική με το καρναβάλι της Πάτρας (<https://www.carnivalpatras.gr>).

3.2.3 ΤΕΝΤΟΥΡΑ

Η προέλευση της τεντούρας σύμφωνα με την παράδοση είναι στην εποχή των Ενετών, τον 15^ο αιώνα. Εξαιτίας του έντονου αρώματός της, οι πιο παλαιοί πατρινοί την ονόμαζαν μια «μοσχοβολήθρα». Συνήθως την έπιναν σαν ένα λικέρ χώνεψης, έπειτα από ένα γεύμα και στα αλώνια έπειτα από μια δύσκολη αγροτική εργασία στο διάλλειμά τους. Η προέλευση του όρου τεντούρα βρίσκεται πιθανώς στη λέξη «tincture», που είναι λατινική και σημαίνει βάμμα ή εκχύλισμα. Σύμφωνα με μία άλλη παράδοση, την τεντούρα την έφτιαχναν κάποιοι καλόγεροι και κάποιοι άρχοντες και την καταλάωναν μόνο αυτοί. Σε μια κονταρομαχία που διεξήχθη το 1218, εφόσον οι Φράγκοι είχαν καταλείψει την Πελοπόννησο, προς τιμήν του νικητή βαρόνου Κουράνδου Χαλανδρίτσας, προσφέρθηκε γεύμα όπου σερβιρίστηκε αυτό το ποτό.

Μέσα από μια πρόποση που έγινε για τον νικητή, φώναζαν «ten hurrah» και προς ανάμνηση αυτού του γεγονότος έμεινε η ονομασία τεντούρα (Στιβαχτοπούλου - Σταυρίδη, 2020).

Στις μέρες μας, η τεντούρα συνεχίζει να είναι ένα λικέρ, αποτελεί το παραδοσιακό ηδύποτο της πόλης της Πάτρας και είναι κλασσική αξία. Είναι δημοφιλές όχι μόνο στην Πάτρα αλλά και σε όλη την Ελλάδα. Η γεύση της είναι πολύ γλυκιά, ευχάριστη και η περιεκτικότητά της σε αλκοόλ είναι σημαντική. Παρασκευάζεται από διάφορους τύπους αποσταγμάτων, όπως για παράδειγμα από ρούμι, μπράντι ή από αλκοόλη ποτοποιίας με μπαχαρικά και βότανα μέσω της διαδικασίας της εκχύλισης ή του αρωματισμού. Τα βασικά συστατικά της τεντούρας, είναι το γαρύφαλλο και η κανέλλα, όμως μπορεί να περιέχονται και εκχυλίσματα εσπεριδοειδών, μοσχοκάρυδου ή μαστίχας της Χίου. Το χρώμα της είναι μαύρο και μπορεί κάποιος να την απολαύσει είτε σκέτη είτε σαν απεριτίφ με πάγο είτε μετά το φαγητό σαν χωνευτικό, εξαιτίας των συστατικών στοιχείων της. μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί στα φαγητά και στα γλυκά σαν αρωματικά, όπως και στον καφέ και σε διάφορα κοκτέιλ ως συστατικό (Στιβαχτοπούλου - Σταυρίδη, 2020), (<http://www.castro-spirits.gr>)).

Όλες οι οινοποιίες στην Πάτρα κατασκευάζουν την τεντούρα και η κάθε μια δημιουργεί μια ξεχωριστή γεύση. Έχει αποτελέσει έμπνευση για τεντούρα κάστρο με βύσσινο και τεντούρα κάστρο ημίγλυκη. Το 2007, ήρθε και μια καινοτομία στην αγορά της Πάτρας, το μαύρο λουκούμι, το λουκούμι τεντούρας, το ξερολούκουμο και το σιρόπι τεντούρας. Επιπλέον, η τεντούρα κάστρο απέκτησε το 2013 το τίτλο ως το επίσημο αυθεντικό προϊόν για το καρναβάλι της Πάτρας. Τέλος, το 2015 παρουσιάστηκε ένα ακόμη βελτιωμένο προϊόν, η τεντούρα κάστρο με μαστίχα έπειτα από επιστημονική έρευνα που πραγματοποιήθηκε με το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο της Θράκης (<http://www.castro-spirits.gr>), (Στιβαχτοπούλου - Σταυρίδη, 2020)).

3.2.4 ΜΑΥΡΟΔΑΦΝΗ

Για να μιλήσουμε για τη μαυροδάφνη, θα πρέπει πρώτα να ξεκινήσουμε από το 1854, όταν ο Γουστάβος Κλάους από τη Βαυαρία, είχε έρθει στην Πάτρα προκειμένου να εργαστεί σε μια εταιρεία γερμανική η οποία εξήγαγε σταφίδες, μαγεύτηκε από τη φυσική ομορφιά της πόλης και αποφάσισε να αγοράσει ένα αμπέλι προκειμένου να

φτιάχνει για τον εαυτό του κρασί. Τελικά, κατέληξε να ιδρύσει την Achaia Claus το 1861, η οποία εξελίχθηκε σε μια σύγχρονη επιχείρηση οινοποιίας και υπάρχει μέχρι και σήμερα, σε οκτώ χιλιόμετρα νοτιοανατολικά από το κέντρο της Πάτρας, σε έναν λόφο καταπράσινο. Συγκεκριμένα, το 1861 πρώτο φύτεψε τους αμπελώνες του και η οινοποιεία μετατράπηκε το 1872 σε μια μετοχική εταιρεία. Στην ευρηματικότητα του Γουστάβος Κλάους οφείλεται η Μαυροδάφνη, ένα σημείο σταθμός για την ιστορία του κρασιού της χώρας μας την οποία τη δημιούργησε το 1873. Έδωσε αυτό το όνομα χάρη στη μελαχρινή, καλλονή, με μαύρα μάτια, Ελληνίδα μνηστή του, τη Δάφνη, η οποία σε νεαρή ηλικία έφυγε από τη ζωή (Λέλεκα, 2010). Η μαυροδάφνη έχει μαύρο χρώμα και η παραγωγή της προκύπτει από μια ποικιλία από κόκκινα σταφύλια τα οποία όταν ωριμάζουν έχουν πολύ ιδιαίτερο άρωμα (<https://www.newsbeast.gr>). Έχει έντονα αρώματα και από μαύρη σταφίδα και αποξηραμένο δαμάσκηνο. Υπάρχουν και άλλες ποικιλίες με άρωμα ή γεύση από σοκολάτα, από καφέ ή από καραμέλα. Είναι ένα εγχώριο προϊόν του Νομού Αχαΐας, όμως φημίζεται και η Κεφαλονιά για τη μαυροδάφνη της (Kanther, 2018).

Στις μέρες μας, η δραστηριοποίηση της Achaia Claus είναι έντονη, προσφέρει κρασιά με εξαιρετική ποιότητα, μέσα στα οποία βρίσκεται και η Μαυροδάφνη της Πάτρας και έχουν κατακτήσει τόσο την ελληνική αγορά όσο και τη διεθνή. Η μαυροδάφνη της Πάτρας, η οποία πρωταγωνιστεί, υπάρχει τρεις διαφορετικές ετικέτες, με διαφορά την παλαιώσή τους και την τιμή τους (Λέλεκα, 2010). Η δύναμη που έχει είναι τόσο μεγάλη που έχει μετατραπεί σε brand name (<https://www.newsbeast.gr>).

Η Achaia Claus διαθέτει κτίρια πέτρινα, βαρέλια μεγάλα από δρυς τα οποία είναι σκαλιστά και έχουν μαυροδάφνη ενός αιώνα, μια παραδοσιακή κάβα για να υποδέχεται τους επισκέπτες της και μαζί με τη μοναδική θέα που προσφέρει προσελκύει κοντά στις 200.000 επισκέπτες κάθε χρόνο. Στο πιο γνωστό και εντυπωσιακό σημείο της, στο αυτοκρατορικό κελάρι, αναπαύονται σε βαρέλια τα οποία είναι σαν έργα τέχνης, εσοδείες από μαυροδάφνη που μετρούν χρόνια. Να σημειώσουμε πως το κελάρι πήρε το όνομά του από την αυτοκράτειρα Σίσσυ της Αυστρίας, η οποία για λόγους φαρμακευτικούς έπινε μαυροδάφνη (Λέλεκα, 2010). Συγκεκριμένα, ήταν συγκλονισμένη από διάφορα γεγονότα της ζωής της και οι γιατροί της Ελλάδος, την περίοδο που κατασκευαζόταν το παλάτι της στην Κέρκυρα, της είχαν συστήσει να πίνει σαν ηρεμιστικό και σαν δυναμωτικό φαρμακευτικό οίνο τη μαυροδάφνη (<https://www.newsbeast.gr>). Τα περισσότερα από αυτά τα βαρέλια, έχουν αφιερωθεί σε

σημαντικά πρόσωπα, βασιλείς, πατριάρχες, μεγάλους καλλιτέχνες, οι οποίοι είχαν επισκεφθεί το οινοποιείο. Η πρώτη μαυροδάφνη βρίσκεται σε ένα από αυτά τα βαρέλια, η οποία οινοποιήθηκε το 1873 από τον Γουσταύο Κλάους. Επίσης, από τα βαρέλια αυτά εμφιαλώνονται μικρές ποσότητες ανά χρονικά διαστήματα, προκειμένου να πωληθούν σε έναν περιορισμένο αριθμό ως ειδικές εμφιαλώσεις ή να χαριστούν σε γνωστές προσωπικότητες. Το 1896 έγινε εμφιάλωση μαυροδάφνης σε 109 φιάλες, καθώς τότε πραγματοποιήθηκαν στην Αθήνα οι πρώτοι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες και έπειτα το 2004 ως φόρος τιμής λόγω της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα (Λέλεκα, 2010).

Στον κεντρικό χώρο της Achaia Claus που μπορείς να επισκεφθείς, έχει φυλλαχθεί το γραφείο του Κλάους. Υπάρχουν φωτογραφίες ασπρόμαυρες με θρυλικούς πολιτικούς Ελλάδας αλλά και εξωτερικού και από περασμένες δεκαετίες αστέρες του Hollywood, να πίνουν μαυροδάφνη και άλλα κρασιά που αποτελούν ιστορία για την Achaia Claus (Λέλεκα, 2010).

3.2.5 ΛΟΥΚΟΥΜΙΑ

Τα λουκούμια αποτελούν μια παράδοση για την Ελλάδα και συγκεκριμένα για την πόλη της Πάτρας, καθώς παρασκευάζονται από το 1800 αποτελώντας ένα μοναδικό προϊόν της και μια σπεσιαλιτέ του τόπου. Είναι, μαζί με την τεντούρα που προαναφέραμε, το σήμα κατατεθέν της Πάτρας. Το σχήμα τους είναι μικροί κύβοι, φτιάχνεται από φυσικά υλικά, συχνά περιέχουν, αμύγδαλα και διαθέτουν ένα άρωμα ιδιαίτερο και μια υφή βελούδινη που τα χαρακτηρίζει (patrasinfo.com). Η ιστορία του λουκουμιού για την Πάτρα, ξεκινάει από το 1850 που τα εργαστήρια τα οποία παρήγαγαν τα λουκούμια, άκμαζαν, με αποτέλεσμα να είναι ένα έδρασμα το οποίο είχε κατακτήσει μια θέση στις σπεσιαλιτέ του τόπου, επάξια (Holiday shop). Ένας Άγγλος κατά το 19^ο αιώνα είχε περάσει από την πόλη της Πάτρας, αγόρασε λουκούμια τα οποία τα μετέφερε στην πατρίδα του και έπειτα και σε όλον τον κόσμο, με αποτέλεσμα η Πάτρα να γίνει για τον Δυτικό κόσμο η πύλη του λουκουμιού (Κονταρίνης, 2020), (<https://www.patrasport.gr>).

Τα αδέρφια Άγγελος και Χαράλαμπος Αγγελόπουλος δημιούργησαν κοντά στο 1917 το πρώτο εργοστάσιο που παρήγαγε λουκούμια. Το εργοστάσιο λειτούργησε μέχρι το

1990 όπου και έκλεισε καθώς δεν υπήρχε κάποιος διάδοχος και λόγω γηρατειών τα αδέρφια δεν μπορούσαν να συνεχίσουν. Το 1947 ο Κούλος Βασίλειος ξεκίνησε τη Λουκουμοποιία. Το εργαστήριό του, έπειτα από συμβουλές του αδερφού του και του γιού του, είχε επικεντρωθεί στην παραγωγή λουκουμιού, καραμέλας, γλυκών του κουταλιού και βανίλιες, με αποτέλεσμα να κερδίσει την κοινωνία του τόπου. Από το 1900 έως το 1986, έχουμε τον Βασίλειο Μανούσο, ο οποίος έμαθε την τέχνη για το λουκούμι το 1925, διέθετε το λουκούμι σε μπουκιές και από τότε ο ίδιος ανέλαβε την πώληση των λουκουμιών του στα ζαχαροπλαστεία της Πάτρας. Στην αρχή υπήρχε μια μικρή αποθήκη, έπειτα πήγε σε έναν χώρο πιο μεγάλο στο κέντρο της πόλης και τέλος μέσα στο 1950 επεκτάθηκε στην Αγυιά με τη δημιουργία ενός νέου εργοστασίου. Το αρχικό όνομα ήταν «Β. Μανούσος & Υιοί» και έπειτα «Αχαϊκή». Τέλος, από το 1946 μέχρι και σήμερα, υπάρχει η οικογένεια Σκιαδαρέση γνωστή για τα λουκούμια της. Ξεκίνησε με ένα εργαστήριο παραδοσιακό με λουκούμια και ζαχαρώδη, το 1965 ανέλαβε ο γιος και μετετράπη το εργαστήριο σε μια βιοτεχνία και σήμερα μετράμε την τρίτη γενιά, όπου στην Αχαΐα υπάρχουν πέντε καταστήματα λιανικής πώλησης, υπάρχει ένα μεγάλο δίκτυο χονδρική πώλησης σε όλη την Ελλάδα, υπάρχει κατάστημα στην Άρτα και σε πάνω από δέκα χώρες υπάρχει έντονη δραστηριότητα εξαγωγής. Η παράδοση του εδέσματος του λουκουμιού, συνεχίζει κανονικά στην πόλη της Πάτρας (School). Να σημειώσουμε πως έχει κάνει την εμφάνισή του και το λουκούμι από τεντούρα τα τελευταία χρόνια, το οποίο διαθέτει τα αρωματικά στοιχεία της τεντούρας και αποτελεί μια επιλογή που συνδυάζει δύο στοιχεία άυλου πολιτισμού της Πάτρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Οι UNESCO και ICOMOS είναι δυο οργανισμοί με ενεργό ρόλο για τον προσδιορισμό και την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Υπάρχει μια πορεία συζητήσεων σχετικά με το πεδίο της πολιτιστικής κληρονομιάς και τι θα πρέπει να περιλαμβάνει, με αρχή το 1964 με το «χάρτη της Βενετίας» και κατά τον 20^ο αιώνα, συμφωνήθηκε διεθνώς σε ένα γενικό πλαίσιο, πως το πεδίο της πολιτιστικής κληρονομιάς περιλαμβάνει την υλική κληρονομιά, την άυλη κληρονομιά και το περιβάλλον. Η UNESCO με έδρα το Παρίσι ιδρύθηκε το 1945 με στόχο να προστατεύει και να διευρύνει τη φυσική κληρονομιά, σεβόμενη της κοινές αξίες και την αξιοπρέπεια που έχει η κάθε κουλτούρα και ο κάθε πολιτισμός. Λίγα χρόνια αργότερα, το 1965, ιδρύθηκε η ICOMOS με έδρα επίσης το Παρίσι με σκοπό να θωρακίζει την πολιτιστική κληρονομιά, να προστατεύει τα μνημεία και να ευαισθητοποιεί την κοινότητα.

Η πολιτιστική κληρονομιά είναι η μετάβαση από το παρελθόν στο μέλλον και αποτελεί μια καταγραφή της μακροχρόνιας ιστορικής πορείας που έχει ένας τόπος. Περιλαμβάνει οτιδήποτε εκτίθεται σε μουσεία και σε βιβλιοθήκες και έχει ιστορικό ή αρχαιολογικό ενδιαφέρον όπως επίσης και τα μνημεία, τους αρχαιολογικούς χώρους, τους τάφους και άλλα. Όλα αυτά συντελούν την υλική κληρονομιά και υπάρχουν και οι εκφράσεις και οι παραδόσεις που κληροδοτούνται από τη μία γενιά στην άλλη, οι τέχνες του θεάματος, οι εορταστικές εκδηλώσεις, που αποτελούν την άυλη κληρονομιά.

Η Πάτρα είναι μια πόλη που διαθέτει μια σημαντική πολιτιστική κληρονομιά, υλική και άυλη. Η άυλη κληρονομιά της, στην οποία εστίασαμε για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας, αποτελείται από το θέατρο σκιών, γνωστό ως Καραγκιόζης, το οποίο αξιοποιεί κάθε ερέθισμα και εντάσσεται στη λαϊκή κουλτούρα και διαδίδει τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό. Μεταδίδει στο κοινό που το παρακολουθεί προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις και συνδέει την τεχνογνωσία με την παραδοσιακή χειροτεχνία μέσα από την κατασκευή φιγούρων. Έχει μια δύναμη επικοινωνίας που πρέπει να αξιοποιηθεί και να συνεχίσει να διαφυλάσσεται μέσα στα επόμενα χρόνια. Το καρναβάλι της Πάτρας, αποτελεί επίσης μια άυλη πολιτιστική κληρονομιά της πόλης, καθώς αποτελεί ένα έθιμο από το 1870. Έχει διατηρηθεί μέσα στο πέρασμα των χρόνων τόσο η παρέλαση και οι μεταμφιέσεις όσο και οι διάφορες εκδηλώσεις, όπως οι χοροί από το 1828, τα Μπουρμπούλια από το 1872 και το κυνήγι του χαμένου θησαυρού από το 1966.

Όσον αφορά στην παραδοσιακή διατροφή ως ένα στοιχείο της ιστορίας της Πάτρας και του πολιτισμού της είναι τα λουκουμία, ένα έδεσμα που αποτελεί στοιχείο της άυλης κληρονομιάς της. Παρασκευάζονται από το 1800 και τα πρώτα εργοστάσια παραγωγής δημιουργήθηκαν το 1850. Είναι ένα θεμέλιο για την πολιτιστική ταυτότητά της, μαζί με την τεντούρα αποτελεί το σήμα κατατεθέν για την Πάτρα, καθώς είναι η μια σπεσιαλιτέ της πόλης. Από το 19^ο αιώνα, η Πάτρα αποτέλεσε την πύλη του λουκουμιού για τον Δυτικό κόσμο. Δημιουργήθηκαν μέσα στα χρόνια διάφορα εργαστήρια και εργοστάσια παραγωγής λουκουμιών, κάποια από τα οποία έκλεισαν μετά το πέρασμα τον χρόνων καθώς δεν υπήρξε κάποιος συνεχιστής τους και άλλα τα οποία επεκτάθηκαν, συνεχίζουν να υπάρχουν μέχρι και σήμερα και δραστηριοποιούνται στις εξαγωγές. Η τεντούρα που προαναφέραμε, είναι μια παράδοση από τον 15^ο αιώνα, από την εποχή των Ενετών και αποτελεί το παραδοσιακό ηδύποτο των Πατρινών. Τέλος, η μαυροδάφνη αποτελεί και αυτή με τη σειρά της άυλη κληρονομιά της Πάτρας, καθώς δημιουργήθηκε το 1873, αποτελώντας σταθμό στην ιστορία του κρασιού για τη χώρα μας και συνεχίζει να υπάρχει και σήμερα.

Είναι εμφανές, πως η πόλη της Πάτρας διαθέτει ένα σύνολο στοιχείων πολιτιστικής κληρονομιάς, τα οποία την αναδεικνύουν και αποτελούν πόλο έλξης. Όταν ένας τόπος διαθέτει ένα συγκριτικό πλεονέκτημα, πρέπει να το προβάλλει ώστε να αποτελέσει έναν τουριστικό προορισμό που να είναι υπολογίσιμος. Η τουριστική ζήτηση έχει στραφεί τα τελευταία χρόνια σε προϊόντα τα οποία χαρακτηρίζονται από υψηλή ποιότητα, από ιδιαιτερότητα και οτιδήποτε μπορεί να προσφέρει στους επισκέπτες μια νέα εμπειρία. Οι τουρίστες που επιθυμούν έναν προορισμό για εναλλακτικό τουρισμό, επιλέγουν τον προορισμό που έχει ταυτότητα, που ξεχωρίζει για την παράδοση που διαθέτει, για τις ξεχωριστές εκφράσεις του, για τα έθιμά του, γενικά για όλα τα στοιχεία που δημιουργούν την πολιτιστική του κληρονομιά και έχει μεταδοθεί από τις παλαιότερες γενιές στις σημερινές. Στόχος της Πάτρας, πρέπει να είναι η ανάπτυξη των κατάλληλων στρατηγικών προκειμένου να προβάλλει και να προωθήσει την πολιτιστική κληρονομιά που διαθέτει, να δώσει έμφαση στην ιστορία της, στις παραδόσεις και στις εκφράσεις που μετρούν χρόνια, ώστε να ενδυναμώσει τη θέση της ως ένας τουριστικός προορισμός της εναλλακτικής μορφής του πολιτιστικού τουρισμού.

Ο συνδυασμός του παραδοσιακού προϊόντος της Πάτρας, του λουκουμιού, με την τεντούρα και την μαυροδάφνη, μπορεί να συμβάλλει δραστικά στην πολιτιστική ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας μέσα από την προώθηση του γαστρονομικού

τουρισμού ή του οινοτουρισμού. Είναι δυο μορφές εναλλακτικού τουρισμού, οι οποίες μπορούν να υποστηριχθούν από την πόλη της Πάτρας και να προσελκύσουν επισκέπτες, όπως συμβαίνει και με τον πολιτιστικό τουρισμό. Είναι αποδεκτή η σημασία που έχει ο τουρισμός στην ανάπτυξη ενός τόπου, καθώς μέσα από αυτόν δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας, επέρχεται κοινωνική ανάπτυξη του τόπου, οικονομική ανάπτυξη του τόπου, και όσον αφορά στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού είναι μια προσπάθεια να γνωρίσει ο κόσμος και οι διαφορετικοί πολιτισμοί, τον πολιτισμό της Ελλάδας, την κληρονομιά που διαθέτει η πόλη της Πάτρας, εφόσον σε αυτήν αναφερόμαστε στην παρούσα εργασία, τη σπεσιαλιτέ του τόπου, τα λικέρ και απεριτίφ που αποτελούν το σήμα κατατεθέν της. Να γνωρίσουν το θέατρο σκιών και την ιστορία που υπάρχει πίσω από αυτό, όπως επίσης και το πατρινό καρναβάλι, το οποίο είναι ευρέως διαδεδομένο με όλες τις δραστηριότητες που περιλαμβάνει κατά τη διάρκεια που πραγματοποιείται.

Η τοπική κοινωνία της Πάτρας, υποστηρίζει την παράδοσή της και την κληρονομιά της. Τα φεστιβάλ τα οποία πραγματοποιούνται στην πόλη της Πάτρας, αποτελούν μια προσφορά στα πολιτιστικά δρώμενα, καθώς μαζί με τις χορωδίες και με τους θεατρικούς θιάσους που διαθέτει η Πάτρα, κρατούν ζωντανή την άυλη πολιτιστική κληρονομιά της και έχουν πολύ σημαντικό ρόλο και στην τοπική τουριστική ανάπτυξη. Συγκεκριμένα, το 1986 ο Θάνος Μικρούτσικος εμπνεύστηκε και δημιούργησε το Διεθνές Φεστιβάλ της Πάτρας, καθώς διοργάνωνε τα πιο σημαντικά φεστιβάλ εντός και εκτός Ελλάδας. Είναι ένας θεσμός κορυφή για την πολιτιστική ζωή της Πάτρας με λαμπρή ιστορία. Μέσα από τη σημαντική παρακαταθήκη που διαθέτει, παραμένει σε πολύ υψηλή θέση διεθνούς εμβέλειας, όσον αφορά στις πολιτιστικές διοργανώσεις του καλοκαιριού για τη χώρα μας. Διαθέτει έναν ρόλο ψυχαγωγικό και εκπαιδευτικό μέσα σε όλα αυτά τα χρόνια που υπάρχει. Ξεκίνησε δίνοντας έμφαση στην μουσική και συνέχισε με το χώρο του κινηματογράφου, του χορού, του θεάτρου και των εικαστικών (<http://www.patrasculture.gr>).

Στην κατηγορία των θιάσων που εντάσσονται στην πολιτιστική κληρονομιά είναι και το Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο της Πάτρας (ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ) το οποίο μέσα από την πολιτιστική πολιτική που ακολουθεί, στοχεύει να συνδεθεί με την κοινωνία της Πάτρας μέσω της εκπαιδευτικής αλλά και καλλιτεχνικής δραστηριότητας που προσφέρει. Σύμφωνα με το καταστατικό του, σκοπεύει να αναπτύξει την τέχνη του θεάτρου και να τη διαδώσει μέσα από την παραγωγή παραστάσεων και εκδηλώσεων, να παρέμβει

ουσιαστικά στο χώρο της εκπαίδευσης του θεάτρου, να πραγματοποιήσει ανταλλαγές πολιτιστικού χαρακτήρα με ελληνικούς αλλά και ευρωπαϊκούς οργανισμούς, να μεταφράσει αρχαία δράματα και να διοργανώσει παραστάσεις για παιδιά και νέας ηλικίας άτομα. Επιπλέον, το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. είναι αρμόδιο για τη διοργάνωση διαφόρων προγραμμάτων εκπαιδευτικού χαρακτήρα και συνεργάζεται με πολλούς καλλιτέχνες και με φορείς του τόπου. Συγκεκριμένα, πραγματοποιεί σεμινάρια τα οποία είναι δωρεάν και οι πολίτες που θα τα παρακολουθήσουν θα αποκτήσουν γνώσεις σχετικές με το θέατρο και με την ιστορία του. Πολύ σημαντική, ήταν η προσπάθεια του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. να γνωρίσει στους πατρινούς την όπερα, μια μορφή θεάτρου που έχει τις ρίζες της στην αρχαία τραγωδία της Ελλάδας (<https://www.dipethepatras.gr>). Σχετικά με τους θεατρικούς θιάσους, το 2005 το ΤΕΙ της Πάτρας δημιούργησε μια θεατρική ομάδα, η οποία μέσα σε επτά χρόνια κατάφερε να αποκτήσει μέλη από όλες τις σχολές και διοργάνωνε ένα θεατρικό παιχνίδι κάθε εβδομάδα στα αμφιθέατρα των σχολών του ΤΕΙ. Πιο πριν, από το 1981, στην ίδια κίνηση είχε προβεί και το Πανεπιστήμιο της Πάτρας, καθώς είχε την πρωτοβουλία να δημιουργήσει διάφορες ομάδες πολιτιστικού χαρακτήρα, όπως τμήματα χορού, μουσικής, θεάτρου, σαν μια διέξοδο και μια καλλιτεχνική έκφραση.

Τέλος, υπάρχει και η «Πολυφωνική Χορωδία Πατρών», ένα θεατρικό εργαστήρι με έτος δημιουργίας το 2005, προκειμένου να διευρυνθούν οι καλλιτεχνικές αναζητήσεις σε ότι αφορά την τέχνη του θεάτρου. Είναι μια προσφορά στον πολιτισμό και στόχος είναι η δημιουργία ενός ομίλου με σύγχρονες προδιαγραφές. Για την πόλη της Πάτρας, αποτελεί έναν κύριο και πολύ σημαντικό πολιτιστικό φορέα, που έχει τιμηθεί πολλές φορές, είτε από ιδιώτες φορείς είτε από άλλους φορείς όπως το Πανεπιστήμιο της Πάτρας, η Ιερά Μητρόπολη της Πάτρας, ο Δήμος Πατρέων, η Αθηναϊκή Πολυφωνία κ.α (<https://www.polyphonikipatras.gr>).

Γίνεται φανερό, πως τα φεστιβάλ, το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ., οι θεατρικοί θιάσοι και οι χορωδίες που διαθέτει η Πάτρα, προβάλλουν τα στοιχεία πολιτισμού της πόλης, τα οποία ταυτόχρονα αποτελούν ένα ελκυστικό τουριστικό προϊόν, με αποτέλεσμα να συμβάλλουν στο συνδυασμό της πολιτιστικής κληρονομιάς με τον τομέα του τουρισμού. Η Πάτρα αποτελεί την κατάλληλη επιλογή προορισμού και η πολιτιστική κληρονομιά συνεχίζει να μεταδίδεται. Είναι πολύ σημαντικό να ενισχύονται και να αξιοποιούνται όλες οι παραπάνω κινήσεις με τα φεστιβάλ και τους θιάσους, ώστε να κρατάτε ζωντανή η παράδοση του τόπου και να συνεχίζει να διασώζεται για τα επόμενα

χρόνια και για τις επόμενες γενιές. Αποτελούν πολιτιστικούς πόρους οι οποίοι είναι πολύ σημαντικοί για την κοινωνία της Πάτρας και δεν πρέπει να είναι μη αξιοποιήσιμοι. Πρέπει να αναδεικνύονται και να προσαρμόζονται στις εκάστοτε συνθήκες ώστε να επιτυγχάνονται τα επιθυμητά αποτελέσματα για την προστασία και τη διάσωση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Είναι αναγκαίο να έχουν διαπαιδαγωγηθεί όλοι οι πολίτες με τις αξίες του τόπου τους, της χώρας μας και γενικότερα με την πολιτιστική μας κληρονομιά. Είναι ένα εφόδιο ζωής, προκειμένου να μεταφέρεται από τη μια γενιά στην επόμενη και όλοι να γνωρίζουν τις ρίζες τους. Την κύρια ευθύνη την έχει η πολιτεία και έπειτα η κάθε τοπική κοινότητα. Πρέπει να γίνονται προσπάθειες ώστε να αντιμετωπίζονται οποιαδήποτε προβλήματα προκύπτουν, να διαφυλάσσεται η κληρονομιά του κάθε τόπου, να προστατεύεται και να αναδεικνύεται. Μέσα από τη μόρφωση θα μπορέσει να διατηρηθεί η πολιτιστική μας ταυτότητα και η κουλτούρα μας, είτε αφορά στα άυλα αγαθά, σε παραδόσεις, σε θεάματα, σε χορούς στα οποία εστίασαμε για την πόλη της Πάτρας είτε στα υλικά αγαθά, στου ναούς, στα μνημεία, στους ιστορικούς χώρους. Αυτός είναι ο πλούτος του πολιτισμού που έχει κάθε τόπος και η χώρα μας γενικότερα και πρέπει να μεταβιβάζεται. Είναι ένα σύνολο μέσα από το οποίο συνδέεται το παρελθόν με το παρόν. Θα πρέπει να υπάρχει μια οργανωμένη στρατηγική από την πλευρά του κράτους και της εκάστοτε κοινότητας, ώστε η πολιτιστική κληρονομιά να διατηρείται ζωντανή και να υπάρχει συνέχεια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

«*Αρχαιολογία και Τέχνες*». (2015, 06 10). Retrieved 06 25, 2020, from Το ICOMOS και η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς: <https://www.archaiologia.gr>

Ahmad, Y. (2006, May). The Scope and Definitions of Heritage: From Tangible to Intangible. *International Journal of Heritage Studies* , 12 (3), pp. 292–300.

Dallen, T. J., & Gyan, N. P. (2009, σ. 280). *Cultural Heritage and Tourism in the Developing World: A Regional Perspective*. New York: Routledge.

Harrison, R., & Rose, D. (2010). Intangible heritage. In R. Harrison, & D. Rose, *Understanding heritage and memory* (pp. 238-276). Manchester, UK: Manchester University Press in association with The Open University.

Holiday shop. (n.d.). Retrieved from <http://www.holidayshop.gr/id/holiday-guide-Achaea-products-116/info.html?>

<http://ayla.culture.gr>. (n.d.). Retrieved 08 04, 2020, from <http://ayla.culture.gr>

<http://unescopeace.gr>. (2009). Retrieved 06 25, 2020, from <http://unescopeace.gr/>

<http://www.castro-spirits.gr>. (n.d.). Retrieved from <http://www.castro-spirits.gr/el/products/tentoura/tentoura-liqueur-classic>

<http://www.patrasculture.gr>. (n.d.). Retrieved from http://www.patrasculture.gr/?section=1869&language=el_GR

<https://unescovp.gr>. (n.d.). Retrieved 06 25, 2020, from <https://unescovp.gr/unesco/>

<https://www.carnivalpatras.gr>. (n.d.). Retrieved 08 04, 2020, from <https://www.carnivalpatras.gr/company/>

- <https://www.dipethepatras.gr>. (n.d.). Retrieved from <https://www.dipethepatras.gr/el/ourtheater/history/>
- <https://www.newsbeast.gr>. (n.d.). Retrieved 08 05, 2020, from <https://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/3258839/o-zontanos-thrilos-tis-ellinikis-inopiias>
- <https://www.patrasport.gr>. (n.d.). Retrieved 08 07, 2020, from https://www.patrasport.gr/?section=2315&language=el_GR
- <https://www.patrasport.gr>. (n.d.). Retrieved 08 07, 2020, from Οργανισμός Λιμένος Πατρών Α.Ε.: https://www.patrasport.gr/?section=2315&language=el_GR
- <https://www.polyphonikipatras.gr>. (n.d.). Retrieved from https://www.polyphonikipatras.gr/?section=1860&language=el_GR
- Kanther, M. (2018, 05 18). *Zacharias & Friends*. Retrieved 08 05, 2020, from Από που πήρε το όνομά της η μαυροδάφνη: <http://zachariasandfriends.com>
- Palaskas, T., Tsampra, M., & Papatheodorou, A. (2006, January). Η πολιτιστική κληρονομιά ως παράγον ανάπτυξης της Ελληνικής οικονομίας. Ανακτήθηκε από [url https://www.researchgate.net/publication/233943596](https://www.researchgate.net/publication/233943596) .
- [patrasinfo.com](https://www.patrasinfo.com). (n.d.). Retrieved 08 07, 2020, from <https://www.patrasinfo.com/>
- Ruggles, F. D., & Silverman, H. (2009). From Tangible to Intangible Heritage. In F. D. Ruggles, & H. Silverman, *Intangible Heritage Embodied* (pp. 1-14). New York: Springer New York.
- School*. (n.d.). Retrieved from <http://users.sch.gr/violetastaurou/index.php/2015-2016/88-2015-2016/789-2016-04-06-16-03-23>

www.icomoshellenic.gr. (n.d.). Retrieved 06 25, 2020, from <https://www.icomoshellenic.gr/>

www.icomoshellenic.gr. (n.d.). Retrieved 06 25, 2020, from ΕΛΛΗΝΙΚΟ ICOMOS: <https://www.icomoshellenic.gr/>

Βερέττας, Μ. (2004). *Καρναβάλι Η Αρχαιότερη Ελληνική Γιορτή* (2η ed.). Αθήνα: Βερέττας.

Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο Πάτρας. (n.d.). Retrieved from <https://www.dipethepatras.gr/el/ourtheater/history/>

Ηλιάδου - Μανιάκη, Τ. (2006). *ΠΑΤΡΑ 1913-1940, ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ, ΘΕΑΤΡΙΚΑ, ΚΑΡΝΑΒΑΛΙ, ΘΕΑΤΡΟ ΣΚΙΩΝ*. Πάτρα: Περί Τεχνών.

Ηνωμένα Έθνη. (n.d.). Retrieved 06 26, 2020, from Περιφερειακό κέντρο πληροφόρησης του ΟΗΕ: <https://unric.org/el/unesco->

Κοκκώσης, Χ. (2017). Πολιτιστική κληρονομιά και βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη: Οι προκλήσεις. In Γ. Μέργος, & Ν. Πατσαβός, *Πολιτιστική Κληρονομιά και Βιώσιμη Ανάπτυξη: Οικονομικά οφέλη, κοινωνικές ευκαιρίες και προκλήσεις δημόσιας πολιτικής* (pp. 143-151). Χανιά: Εκδόσεις Πολυτεχνείου Κρήτης.

Κονσόλα, Ν. (2006, σ. 240). *Πολιτιστική ανάπτυξη και πολιτική*. Αθήνα: ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ.

Κονταρίνης, Δ. Ε. (2020, 02 15). <https://www.estiator.com/>. Retrieved 08 07, 2020, from Παραδοσιακά προϊόντα στο Νομό Αχαΐας: <https://www.estiator.com/>

Κοντογιάννη, Ν. (2004, Ιανουάριος 26). ICOMOS:International Council of Monuments and Sites-Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών . *Τμήμα Διεθνών Σχέσεων*

και Συνεδρίων . Αθήνα: ICOMOS ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟΠΟΘΕΣΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ.

Κορκά, Έ. (2018). *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά Intangible Cultural Heritage*. Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Δ/ση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων.

Λέλεκας, Θ. (2010, 11 13). *Μαυροδάφνη δεσποινίς ... ετών 137!* Retrieved 08 05, 2020, from Γλυκές Ιστορίες: <http://glykesistories.blogspot.com/2010/11/137.html>

Μεργός, Γ. (2017). Η πολιτιστική κληρονομιά και ο δημόσιος διάλογος για την οικονομική ανάπτυξη. In Γ. Μεργός, & Ν. Πατσαβός, *Πολιτιστική Κληρονομιά και Βιώσιμη Ανάπτυξη: Οικονομικά οφέλη, κοινωνικές ευκαιρίες και προκλήσεις δημόσιας πολιτικής* (pp. 81-96). Χάνια: Εκδόσεις Πολυτεχνείου Κρήτης.

Μπαζίνη, Έ. (n.d.). *Άυλη πολιτιστική κληρονομιά και εκπαίδευση. Η αξιοποίηση του εθνογραφικού ντοκιματέρ στην εκπαιδευτική πράξη*. Retrieved from Εκπαιδευτικό υλικό για μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.: <http://ayla.culture.gr/educational-material/>

Παπανικολάου, Δ. (2019, 01 26). <https://patrinorama.com>. Retrieved 08 03, 2020, from Ιστορία της Πάτρας: <https://patrinorama.com/istoria-tis-patras/>

Πετρόπουλος, Μ. (2004, Δεκέμβριος). <https://www.gtp.gr>. Retrieved from <https://www.gtp.gr>

Πολίτης, Ν. Ε. (1987, σ. 200). *Το καρναβάλι της Πάτρας* (1η ed.). Εκδόσεις Αχαϊκές.

Πολυφωνική Χορωδία Πάτρας. (n.d.). Retrieved from https://www.polyphonikipatras.gr/?section=1860&language=el_GR

Πολυφωνική Χορωδία Πάτρας. (n.d.). Retrieved from https://www.polyphonikipatras.gr/?section=1860&language=el_GR

Στιβαχτοπούλου - Σταυρίδη, Φ. (2020, 03 08). <https://www.aigialeia24.gr/>. Retrieved from Aigialeia24.gr: <https://www.aigialeia24.gr/>

Τροβά, Ε., & Σκουρής, Π. (2003, σ. 471). *Προστασία αρχαιοτήτων και της πολιτιστικής κληρονομιάς: Ο Ν. 3028/2002*. Αθήνα: Σάκκουλα.

Φέσσα, Α. (2014). *Πάτρα: Μια πόλη με μακραίωνη Ιστορία* . Retrieved 08 02, 2020, from Γνωρίστε Την Ελλάδα: <https://www.gnoristetinellada.gr/>